

Mapiranje programa i usluga pozitivnog roditeljstva u Srbiji

MAJ 2020.

Centar za prava deteta

Пројекат финансира
Европска унија

#ЕУ
ЗА ТЕБЕ

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. KONCEPTUALNI PRISTUP I TERMINOLOŠKA ODREĐENJA	2
3. PROCES MAPIRANJA PROGRAMA I USLUGA POZITIVNOG RODITELJSTVA	6
3.1. IDENTIFIKOVANJE PROGRAMA I USLUGA POZITIVNOG RODITELJSTVA	6
3.1.1. PROGRAMI OBUKA AKREDITOVANI U SISTEMU SOCIJALNE ZAŠTITE KOJI SADRŽE ELEMENTE PROGRAMA POZITIVNOG RODITELJSTVA	7
3.1.2. PROGRAMI USLUGA PRUŽENIH TOKOM POSLEDNJIH 5 GODINA U RS KOJI SADRŽE ELEMENTE PROGRAMA POZITIVNOG RODITELJSTVA	8
3.2. MAPIRANJE SAVETOVALIŠTA ZA BRAK I PORODICU U SISTEMU SOCIJALNE ZAŠTITE	10
3.3. ZAKLJUČAK	10
4. ISPITIVANJE ZNANJA, STAVOVA I PRAKSI (KAP ASSESSMENT) STRUČNIH RADNIKA IZ CENTARA ZA SOCIJALNI RAD I SAVETOVALIŠTA ZA BRAK I PORODICU	12
4.1. REZULTATI	12
4.2. ZAKLJUČCI I PORUKE	14
4.3. PRELIMINARNE PREPORUKE	14
ANEKS 1. TABELA INDIKATORA ZA PROGRAME OBUKE ZA PROFESIONALCE NA TEMU POZITIVNOG RODITELJSTVA	15
ANEKS 2. TABELA INDIKATORA ZA USLUGE POZITIVNOG RODITELJSTVA	33

1. UVOD

Izveštaj *Mapiranje programa i usluga pozitivnog roditeljstva u Srbiji* nastao je u okviru projekta „Pozitivno roditeljstvo“, koji Centar za prava deteta (CPD) sprovodi uz finansijsku podršku Evropske unije u okviru programa Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava u Srbiji. Projekat sufinansira Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom Vlade RS, a sprovodi se uz podršku Pravosudne akademije i Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu. Cilj ovog projekta jeste doprinos zaštiti svakog deteta u Srbiji od svih oblika nasilja kroz efikasan zakonodavni okvir koji se dosledno primenjuje u svim okruženjima.

Mapiranje je sprovedeno u periodu od marta do maja 2020. godine, a obuhvatalo je četiri faze: (1) Identifikovanje programa i usluga pozitivnog roditeljstva; (2) Mapiranje Savetovališta za brak i porodicu u sistemu socijalne zaštite RS; (3) Ispitivanje znanja, stavova i praksi (KAP assessment) profesionalaca iz centara za socijalni rad i savetovališta za brak i porodicu i (4) Izradu mape znanja i programa podrške pozitivnom roditeljstvu i porodici.

Kao tehnike prikupljanja podataka korišćene su *desk analiza* akreditovanih programa obuke za profesionalce o pozitivnom roditeljstvu na platformi Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu, i programa za podršku porodici koji su se u vidu usluga odvijali u Srbiji u poslednjih 5 godina, na osnovu materijala koji je moguće naći na web platformama Zavoda za socijalnu zaštitu, UNICEF-a, MODS-a, CPD, SOS Dečija sela Srbija i drugih povezanih organizacija koje imaju programe za podršku deci i porodicama, i *fokus grupe* sa zaposlenima u centrima za socijalni rad i savetovalištim za brak i porodicu. Prikupljeni su podaci o ukupno 19 programa obuke koje imaju elemente pozitivnog roditeljstva.

2. KONCEPTUALNI PRISTUP I TERMINOLOŠKA ODREĐENJA

Konstrukt „**pozitivnog roditeljstva**“ se koristi poslednjih dvadesetak godina kao sastavni deo podrške porodici i roditeljstvu u politikama i praksama. U Evropi, politike prema porodici su tradicionalno deo širih politika koje se bave socijalnom zaštitom, zapošljavanjem, balansiranjem rada i porodičnog života, stanovanjem, obrazovanjem i zdravstvenom zaštitom, kako bi se zaštitile porodice, posebno one koje su izložene rizicima. Od 1990-tih, politike prema porodici posmatraju se kao deo strategija za prevenciju rizika i investicije u „ljudski“ ili „socijalni kapital“ i unapređenje „šansi“ budućih generacija kroz podsticanje porodičnih snaga, unapređenjem veština roditeljstva, a i kroz brojne druge strategije¹. Kompetencije roditelja se smatraju važnim resursom za razvoj pojedinca kao građana i za društvo kao celinu. To, uz prepoznavanje prava deteta u Konvenciji o pravima deteta koja označava roditelje kao primarne odgajatelje dece, a države kao odgovorne za podršku roditeljima i porodicama, kao i saznanja vezana za važnost i delotvornost ranih intervencija, stvara široki osnov za modernizaciju i redefinisavanje roditeljstva i razvoj programa podrške porodici i roditeljstvu širom Evrope.

U literaturi se mogu naći različita određenja za **podršku porodici** koja se opisuje kao posebna perspektiva zaštite dece, sklop aktivnosti koje su zasnovane na specifičnim vrednostima, socijalni pokret i kao način pružanja usluga². U užem smislu, usluge podrške porodici predstavljaju set aktivnosti i pristup praksi koji stimulise pozitivne neformalne socijalne mreže pomoću integrisanih programa podrške koji kombinuju statutarne, dobrovoljne i privatne službe i usluge. Usluge se najčešće obezbeđuju u porodičnom domaćinstvu i u zajednici, a prostori javnih socijalnih

službi se ne smatraju najboljim mestom za pružanje usluga. „Interventni pristupi se zasnivaju na ranoj intervenciji i promociji prava i dobrobiti dece i porodica, a podjednaka pažnja se poklanja onima koji su ranjivi i onima koji su već pogođeni rizicima“³. Fleksibilnost, blagovremenost i kolaborativnost u pružanju usluga, kao i mobilizacija i razvoj formalnih i neformalnih resursa i mreža podrške se navode kao ključne odlike usluga podrške porodici.

UNICEF-ov **Okvir za socijalnu zaštitu određuje podršku porodici**⁴ kao aktivnosti za jačanje i očuvanje porodica, prevenciju odvajanja dece od roditelja i obezbeđivanje ranih intervencija za porodice u riziku. Te aktivnosti su edukacija za roditeljstvo, porodična medijacija, porodično-pravno savetovanje, porodična i individualna terapija i upućivanje na druge službe i usluge.

U obuhvatnom pregledu politika, programa, usluga i praksi podrške porodici i roditeljstvu, Meri Dejli i saradnici⁵ podršku porodici i podršku roditeljima tretiraju kao srodne ali različite koncepte. Srodne su jer se u osnovi fokusiraju na odgoj dece i obezbeđenje podrške koja može da unapredi uslove za odgajanje dece. Takođe, oba koncepta podršku usmeravaju na kontekst porodice mada ni jedan od njih nije ograničen striktno određenim porodičnim okruženjem, već se u većoj ili manjoj meri prate varijeteti porodičnih formi. Podrška roditeljstvu je prema ovom pristupu uži konstrukt od podrške porodici, usredsređena je na roditelje i roditeljske prakse. Stoga nije nužno orijentisana na porodicu kao celinu ili porodična

1 Geens N. & Vandenbroeck M. (2012) The (ab)sense of a concept of social support in parenting research: a social work perspective. *Child and Family Social Work* 19, 491 – 500.

2 Žegarac, N. (2107) *Evaluacija usluga za porodice sa decom sa smetnjama u razvoju – ishodi pilotiranja*. Beograd: Fakultet političkih nauka univerziteta u Beogradu, Centar za istraživanja u socijalnoj politici i socijalnom radu http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2017/12/Evaluacija-usluga-za-porodice_v5_18.12.17.pdf

3 Dolan, P., Pinkerton, J. and Canavan, J. (2006) 'Family Support: From Description to Reflection.' In P. Dolan, J. Canavan, and J. Pinkerton (eds) *Family Support as Reflective Practice*. London: Jessica Kingsley Publishers, str. 16

4 UNICEF (2012) *Integrated Social Protection Systems: Enhancing equity for children*, UNICEF's Social Protection Strategic Framework, UNICEF, New York

5 Daly, M., R. Bray, Z. Bruckauf, J. Byrne, A. Margaria, N. Pečnik, and M. Samms-Vaughan (2015). *Family and Parenting Support: Policy and Provision in a Global Context*. Florence: *Innocenti Insight*, UNICEF Office of Research.

pitanja (van roditeljstva). Podrška porodici kao šira, odnosi se na porodicu kao društvenu „čeliju“ i njenu ekološku ravnotežu – interveniše se u pogledu odnosa u porodici i kod razmene resursa između članova porodice, a razmatra se i koliko je dobro porodica uklopljena u mreže podrške. Stoga je podrška porodici orijentisana na stabilnost i opšte funkcionisanje porodice, dok je podrška roditeljima više usmerena ka praksama roditeljstva.

Savet Evrope je 2006. godine u okviru Preporuke 19 usvojio politiku podrške pozitivnom roditeljstvu⁶, gde se roditeljstvo označava kao domen javnih politika u oblasti porodičnih odnosa, i prepoznaje potreba za podrškom roditeljima u stvaranju uslova za pozitivno roditeljstvo u skladu sa pravima deteta. Ovaj dokument **pozitivno roditeljstvo** definiše kao negujuće, osnažujuće i nenasilno ponašanje roditelja, koje prepoznaje i uvažava potrebe i usmerava ponašanje deteta, što obuhvata i postavljanje granica kako bi se omogućio puni razvoj deteta, zasnovan na njegovim/njenim najboljim interesima. Ključne komponente politika i mera u ovom dokumentu su:

1. Podrška roditeljima – unapređena i priuštiva podrška od starne nadležnih organa na različitim nivoima vlasti, i razvoj politika na tri nivoa:

- ▶ neformalnom, jačanjem postojećih socijalnih mreža i podsticanjem novih između roditelja i njihovih porodica, suseda i prijatelja;
- ▶ polu-formalnom, ohrabrivanjem udruženja i nevladinih organizacija dece i roditelja i aktiviranjem grupa za samo-pomoć i grupa u zajednici;
- ▶ formalnom, olakšanim pristupom javnim službama i uslugama.

2. Promovisanje obrazovanja za prava deteta i pozitivno roditeljstvo:

- ▶ osveščivanje uloge roditelja i prava deteta;
- ▶ podrška programima rešavanja konflikata, upravljanja besom, nenasilnim pristupima i tehnikama medijacije;
- ▶ prevencija različitih stanja neadekvatnog ophođenja prema deci, podučavanje roditelja posledicama takvog tretmana po razvoj deteta;
- ▶ deca treba da budu podučavana o svojim pravima i obavezama da bi razumeli značaj pozitivnog roditeljstva za sebe.

⁶ Council of Europe (2006), Recommendation of the Committee of Ministers to member states on policy to support positive parenting. As of 30 March 2013: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1073507&Site=CM>

3. Balansiranje porodičnog i poslovnog života (fleksibilni radni aranžmani, prilagođeno vreme rada i pohađanja škole, različite vrste kvalitetnih usluga za brigu o deci, pogodnosti za one koji se staraju o deci sa smetnjama i hronično oboleloj deci i sl.).

4. Politike na lokalnom nivou, kako bi usluge i mere bile podešene lokalnom kontekstu i potrebama porodica, koje su koordinirane na regionalnom i centralnom nivou. To podrazumeva adekvatnu fleksibilnost u organizovanju i pružanju usluga, uz obezbeđenje jednakog tretmana porodica, i dodatne i prilagođene intervencije prema porodicama koje su posebno ranjive i/ili u situaciji socijalne isključenosti.

Dalji razvoj politike u ovoj oblasti na nivou Evrope je doveo do snažnijeg prepoznavanja uloge porodice u pogledu podeljene odgovornosti između država i roditelja za odgajanje dece. 2013. godine usvojena je Preporuka za investiranje u decu: prekidanje ciklusa nepovoljnih uslova⁷, gde se članice pozivaju da:

- ▶ podrže pristup roditelja tržištu rada i osiguraju adekvatnu zaradu,
- ▶ unaprede pristup priuštivim uslugama obrazovanja i nege u ranom detinjstvu,
- ▶ pruže adekvatnu novčanu podršku, poput dečjih i porodičnih nadoknada, koja treba da bude preraspodeljena po dohodovnim grupama, a da izbegne zamke neaktivnosti i stigmatizacije,
- ▶ podrže puno učešće dece u vannastavnim aktivnostima i u zakonskim odlukama koje ih se tiču.

ISPACAN, Međunarodno udruženje za prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja dece je okupilo stručnjake iz celog sveta radi ujedinjavanja znanja o pozitivnom roditeljstvu, kao značajnom pristupu u prevenciji i zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja u okviru porodičnog sistema. Prema publikaciji koju je ova organizacija izdala 2016. godine, suština pozitivnog roditeljstva je u sledećem⁸:

- ▶ Negujuća, topla, brižna nega, pokazivanje empatije, responzivnosti i naklonosti;
- ▶ Postavljanje jasnih granica, smernica ili strukture na asertivan i neautoritaran način i davanje efikasnih uputstava;

⁷ EU: Commission Recommendation of 20 February 2013 Investing in children: breaking the cycle of disadvantage <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32013H0112>

⁸ ISPACAN (2016) Positive Parenting: ISPACAN Global Resource Guide. https://www.ispican.org/wp-content/uploads/2017/03/Positive_Parenting_Report_Fi.pdf

- ▶ Nenasilno rešavanje sukoba između roditelja i deteta, bez fizičkih ili ponižavajućih kazni, već podsticanje pozitivnog ponašanja;
- ▶ Podrška razvoju deteta, prepoznavanje različitih potreba svakog deteta;
- ▶ Poznavanje dečijeg razvoja i prava deteta;
- ▶ Omoćavanje deteta i njegovo uključivanje u donošenje odluka;
- ▶ Imati samopoštovanje i otpornost kao roditelj i roditeljska briga o sebi;
- ▶ Zaštita i staranje o bezbednosti deteta i minimiziranje faktora rizika;
- ▶ Podržavajuće porodično okruženje i postojanje veza formalne i neformalne podrške u zajednici;
- ▶ Oblikovanje izazovnog ponašanja kroz pohvale, pozitivnu pažnju i „aktivno ignorisanje“, pomoć detetu da razvije samoregulaciju ponašanja.

Tokom 2016. godine, 10 agencija koje su angažovane u borbi protiv nasilja nad decom, predstavile su INSPIRE tehnički paket sa sedam strategija za okončanje nasilja nad decom⁹. U pitanju su izabrane strategije koje su zasnovane na najboljim raspoloživim dokazima koje su predstavljene tako da pomognu zemljama i zajednicama da pojačaju svoje aktivnosti na preventivnim programima i interventnim uslugama koje imaju najveći potencijal da smanje nasilje nad decom. U pitanju su sledeće strategije:

1. Primena zakona
2. Norme i vrednosti
3. Bezbedno okruženje
4. Podrška roditeljima i odgajateljima
5. Prihodi i ekonomski rast
6. Sistem zaštite i podrške
7. Učenje životnih veština

Podrška roditeljima i odgajateljima je u okviru INSPIRE paketa označena kao posebna, a sa drugim strategijama na specifičan način uvezana. Ova strategija ima za cilj implementaciju na dokazima zasnovanih, ekonomičnih načina za jačanje odnosa roditelj/odgajatelj-dete, nege i zdravlja, bezbednosti i otpornosti dece i porodica, što pomaže u sprečavanju svih vrsta nasilja tokom života dece. U okviru strategije podrška roditeljima i odgajateljima nude se tri definicije,

⁹ World Health Organization (2016) INSPIRE: Seven strategies for ending violence against children. WHO: Geneva. <https://www.who.int/publications-detail/inspire-seven-strategies-for-ending-violence-against-children>

koje su uglavnom proistekle iz programa koji su zasnovani na dokazima i preporučeni INSPIRE paketom:

- ▶ **Pozitivno roditeljstvo** je usmereno na stvaranje sigurnog porodičnog okruženja i izgradnju baze podrške deci kroz naklonost, kvalitetno provođenje vremena, pohvale i zdrave metode suočavanja sa teškim ponašanjem, poput pozitivne discipline koja podučava prosocijalnom ponašanju.
- ▶ **Negujuće roditeljstvo** se odnosi na pomoć deci za razvoj zdravog socijalnog i emocionalnog ponašanja, podučavanje životnih veština i promovisanje dobrobiti kroz modeliranje zdravih načina za rešavanje problema i komunikaciju osećanja.
- ▶ **Pozitivna disciplina** označava pohvale, nagrađivanje, podržavanje dobrog ponašanja i nenasilne reakcije na problematično ponašanje koje uzimaju u obzir detetovu kognitivnu i emocionalnu fazu razvoja, a reakcije obuhvataju prirodne ili logičke posledice, pauze i preusmeravanje.

Pri tome je naglašeno da podrška roditeljima i odgajateljima obuhvata **univerzalne** programe predviđene za sve porodice; **selektivne** – ciljane programe za porodice sa većim rizikom kao i **indikovane** programe i individualnu podršku roditeljima i odgajateljima tamo gde su deca doživela nasilje. Promocija pozitivnog ili negujućeg roditeljstva se razume kao srž programa podrške roditeljima i odgajateljima.

Kao modeli pružanja usluga podrške roditeljima pominju se aktivnosti putem medija, programi kućnih poseta, individualni i grupni programi (koji podrazumevaju jednu ili više komponenti, kao što je edukacija, demonstracija uživo, davanje povratnih informacija i sl.), te višekomponentni, složeni programi koji obuhvataju i povezivanje sa službama i uslugama u zajednici. Čini se da su modeli koji su se prevashodno zasnivali na didaktičkim poukama prevaziđeni, jer se osporava održivost tako naučenih veština roditeljstva. Osim obuke, potrebno je i vođenje, isprobavanje i uveštavanje ponašanja uz odgovarajuće povratne informacije i intervencije koje razvijaju roditeljsku empatiju prema detetu.

Programi podrške roditeljima su slični po sledećem:

- ▶ Vođeni su opštim teorijskim pristupima i zasnovani na empirijski izvedenim teorijama o dečijem razvoju, porodičnoj interakciji, razvojnoj psihoterapiji i procesu promene;
- ▶ Fokusrani na akciju – roditelji rade stvari tokom interakcije;

- ▶ Orijentisani na rešavanje problema sa kojima se roditelji suočavaju i rade na rešenjima;
- ▶ Nude specifične, konkretne, praktične strategije roditeljstva;
- ▶ Koriste kolaborativno postavljanje ciljeva sa roditeljima;
- ▶ Usvajaju pozitivan okvir, naslanjaju se na roditeljske kompetencije i izbegavaju okrivljavanje.

Zajedničke komponente programa podrške roditeljima su:

1) Sadržaj – šta roditelji uče/ rade, u skladu sa uzrastom deteta:

- a) Igra i empatija roditelj-dete;
- b) Pohvale i nagrade;
- c) Pozitivni i direktni zahtevi, postavljanje pravila i nadgledanje;
- d) Primena nenasilnih metoda kod nepoželjnog ponašanja: ignorisanje, prirodne posledice, logične posledice, pauza;
- e) Veštine kojima treba naučiti decu – regulisanje emocija, rešavanje problema i socijalne veštine;
- f) Veštine za roditelje: regulisanje emocija, rešavanje problema, komunikacija i podrška partnera.

2) Primena – kako se uče roditelji:

- a) Psihoedukacija o prirodi dečjih / porodičnih problema i razvoja dece;
- b) Vežbe u porodičnom domaćinstvu i upotreba veština ili tehnika;
- c) Igranje uloga, uvežbavanje ili ponovno odigravanje hipotetičke situacije;
- d) Veštine modeliranja ponašanja;
- e) Pomoćni materijali, uključujući audio-vizuelne;
- f) Postavljanje ciljeva i pregled napretka.

Razlika među ovim programima ogleda se u sledećem:

- ▶ Setting za pružanje usluga: socijalne službe, škola, domaćinstvo, dom zdravlja, bolnica;
- ▶ Intenzitet: od nekoliko kontakata do brojnih susreta tokom više meseci;
- ▶ Format: individualne konsultacije, rad u grupi, on-line, medijska promocija, modularni programi;
- ▶ Očekivani ishodi;
- ▶ Osnova za obezbeđenost programa – licenca, franšiza, neprofitni ili profitni okvir.

Rezimirajući nalaze brojnih evaluativnih studija, INSPIRE paket naglašava da će intervencije podrške roditeljstvu verovatnije imati uticaj kada imaju sledeće karakteristike:

- ▶ Intervencije obuhvataju različite potrebe porodica i dece;
- ▶ Obuka roditelja je zasnovana na čvrstoj teoriji promene ili logičkom modelu;
- ▶ Programi se fokusiraju na principe i strategije pozitivnog roditeljstva, što obuhvata pozitivno disciplinovanje i poboljšanje komunikacije između roditelja i dece;
- ▶ Roditelji imaju priliku da vežbaju nove veštine i dobiju povratnu informaciju;
- ▶ Implementacija uzima u obzir porodičnu dinamiku;
- ▶ Izvori ozbiljnog stresa su adresirani tako što su porodice povezane sa relevantnim uslugama i službama;
- ▶ Osoblje dobija redovne treninge, superviziju i podršku;
- ▶ Planeri rešavaju prepreke za učešće roditelja.

Sumarno, prethodno pomenute i neke druge definicije pozitivnog roditeljstva¹⁰ naglašavaju da ono ima sledeće karakteristike:

- ▶ podrazumeva vođstvo, usmeravanje, poučavanje
- ▶ brižno je, omočava, neguje, senzitivno je za potrebe deteta, doledno i uvek nenasilno;
- ▶ obezbeđuje redovnu i otvorenu komunikaciju, privrženost, emocionalnu sigurnost, emocionalnu toplinu, безусловnu ljubav;
- ▶ prepoznaje pozitivno, uvažava razvojni stadijum deteta, nagrađuje postignuća;
- ▶ postavlja ograničenja, pokazuje empatiju za osećanja deteta i podržava najbolje interese deteta.

Na osnovu ovog pregleda literature u oblasti, aktivnosti mapiranja postojećih programa pozitivnog roditeljstva u RS su usmerene na prikupljanje podataka o postojećim programima obuka, uslugama i programima koji imaju komponente pozitivnog roditeljstva u socijalnoj zaštiti i tangentnim sektorima. To podrazumeva pregled i analizu progama koji imaju komponente podrške porodici i/ili podrške roditeljstvu, a u okviru njih i pozitivno roditeljstvo koje je označeno kao srž ovih programa.

¹⁰ Rodrigo, M. J. Almeida, A., Spiel, C. & Koops, W. (2012): Introduction: Evidence-based parent education programmes to promote positive parenting, *European Journal of Developmental Psychology*, 9:1, 2-1 https://www.researchgate.net/publication/233041632_Introduction_Evidence-based_parent_education_programmes_to_promote_positive_parenting

3. PROCES MAPIRANJA PROGRAMA I USLUGA POZITIVNOG RODITELJSTVA

Mapiranje je planirano u okviru četiri faze:

- 1) Identifikovanje programa i usluga pozitivnog roditeljstva
- 2) Mapiranje Savetovališta za brak i porodicu u sistemu socijalne zaštite RS
- 3) Ispitivanje znanja, stavova i praksi (KAP assessment) profesionalaca iz centara za socijalni rad i savetovališta za brak i porodicu
- 4) Izrada mape znanja i programa podrške pozitivnom roditeljstvu i porodici

3.1. IDENTIFIKOVANJE PROGRAMA I USLUGA POZITIVNOG RODITELJSTVA

Ova faza podrazumeva desk analizu programa obuke za profesionalce u socijalnoj zaštiti koje su akreditovane u skladu sa važećim propisima¹¹ i usluga za podršku pozitivnom roditeljstvu i porodici u Republici Srbiji (u daljem tekstu RS). Usluge podrške roditeljima i porodici u RS nisu standardizovane niti licencirane, kao ni druge usluge socijalne zaštite iz grupe savetodavno – terapijskih i socio-edukativnih usluga¹².

¹¹ Pravilnik o standardima i postupku akreditacije programa obuke za stručne radnike i stručne saradnike u socijalnoj zaštiti Službeni glasnik Republike Srbije br. 31/14. <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2014/31/1/reg>

¹² Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalnu zaštitu, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 42/13. <https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik-blizim-uslovima-standardima-pruzanje-usluga-socijalne-zastite.html>

Opšti cilj identifikovanja programa obuke i usluga pozitivnog roditeljstva je određen kao *uvid u dostupne programe obuke za profesionalce i usluge za podršku pozitivnom roditeljstvu i porodici koje se realizuju u okviru sistema socijalne zaštite u RS kako bi se procenila dostupnost savremenih znanja o pozitivnom roditeljstvu kod stručnih radnika u socijalnoj zaštiti.*

Kao tehnika prikupljanja podataka korišćena je desk analiza, a procedura je podrazumevala dokumentovanje akreditovanih programa obuke za profesionalce o (pozitivnom) roditeljstvu na platformi Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu¹³, i programa za podršku porodici koji su se u vidu usluga odvijali u Srbiji u poslednjih 5 godina, na osnovu materijala koji je moguće naći na web platformama Zavoda za socijalnu zaštitu, UNICEF-a, MODS-a, CPD, SOS-Dečija sela Srbija i drugih povezanih organizacija koje imaju programe za podršku deci i porodicama.

U skladu sa ciljem, kreirani su kriterijumi koji će biti korišćeni tokom mapiranja programa i pretražene su navedene web platforme. Prikupljeni su sledeći podaci:

- ▶ naziv programa obuke/ usluge
- ▶ link/ovi

¹³ Republički zavod za socijalnu zaštitu, Spisak akreditovanih programa razvrstanih po oblastima <http://www.zavodsz.gov.rs/sr/akreditacija/katalog-akreditovanih-programa-obuke/>

- ▶ cilj programa obuke/ usluge
- ▶ ciljevi učenja
- ▶ ciljna grupa
- ▶ sadržaj programa obuke/ usluge
- ▶ kompetencije koje program obuke/ usluga razvija
- ▶ način realizacije
- ▶ trajanje programa obuke/ usluge
- ▶ tehnike obuke / intervencije
- ▶ broj obučanih stručnih radnika/ broj korisnika usluge
- ▶ efekti programa obuke / usluge (kada su rađene evaluacije)

3.1.1. PROGRAMI OBUKA AKREDITOVANI U SISTEMU SOCIJALNE ZAŠTITE KOJI SADRŽE ELEMENTE PROGRAMA POZITIVNOG RODITELJSTVA

Prikupljeni su podaci o ukupno 19 programa obuke koje imaju elemente pozitivnog roditeljstva.

- ▶ 12 programa je usmereno na porodicu kao celinu (1 za porodice dece sa smetnjama u razvoju, 3 za porodice u krizi ili riziku, 3 se bave porodicama pogođenim razvodnim i postrazvodnim krizama, 3 programa nasiljem i zlostavljanjem i zanemarivanjem dece, 1 porodičnom konferencijom i 1 podrškom roditeljima dece na hraniteljstvu)
- ▶ 5 programa obuke se bave obukom hranitelja
- ▶ 2 programa obuke predstavljaju u užem smislu programe roditeljstva, bave se decom sa smetnjama u razvoju i roditeljima dece sa problemima u ponašanju.

Ciljevi programa obuke ukazuju da oni nemaju u fokusu pozitivno roditeljstvo jer su uglavnom usmereni na razvoj kompetencija stručnjaka za:

- ▶ za primenu koncepta na porodicu usmerene podrške opšte populacije ili specifičnih grupa dece (u riziku, sa smetnjama u razvoju, u riziku od izdvajanja iz porodice)
- ▶ za opserviranje i procenjivanje partnerskih i porodičnih odnosa
- ▶ za primenu modela porodične konferencije
- ▶ razvijanje i primenu novih modela u rešavanju porodičnih konflikata
- ▶ za unapređenje postojećeg kvaliteta zaštite od nasilja u porodici

- ▶ primenu hraniteljstva, metodama rada sa decom i veštinama prenošenja znanja hraniteljima
- ▶ za pružanje odgovarajuće podrška detetu pogođenom traumom.

Pored ovih opštijih ciljeva obuke, navodi se ukupno 66 posebnih ciljeva u svim programima koji su tematskom analizom razvrstani, tako da se među njima nađu oni koji su povezani sa pozitivnim roditeljstvom. Nešto manje od pola, odnosno 8 od pregledanih 19 programa obuke navodi ciljeve koji su specifičnije vezani za pozitivno roditeljstvo, mada samo jedan program eksplicitno pominje tu konkretnu sintagmu u okviru cilja obuke. Među specifičnijim ciljevima navedeno je:

- ▶ usvajanje novih konceptualizacija vaspitanja i redefinisane koncepta odgovornog roditeljstva
- ▶ unapređenje kompetencija roditelja dece sa smetnjama u razvoju
- ▶ unapređenje roditeljskih veština za odgovorno (pozitivno) roditeljstvo
- ▶ unapređivanje kvaliteta procene, planiranja, preventivnih aktivnosti i savetovanja ... sa roditeljima u postupku razvoda i u postrazvodnoj krizi, koji ne odvajaju roditeljsku od partnerske uloge
- ▶ sticanje veština hranitelja za fizičku i psihološku negu beba/male dece i njihovo vaspitanje
- ▶ osnaživanje roditelja u procesu socijalizacije i socijalne inkluzije osoba sa smetnjama u razvoju
- ▶ veća uključenost roditelja i srodnika u pripremu deteta za smeštaj u hraniteljsku porodicu i podršku detetu tokom odvijanja hraniteljstva
- ▶ unapređenje veština hranitelja/usvojitelja/roditelja da izađu na kraj sa izazovnim ponašanjem dece i primene efikasne, nenasilne metode vaspitavanja/disciplinovanja.

U opisu programa se tipično koristi pojam „odgovornog roditeljstva“, „roditeljskih kompetencija“, „roditeljskih veština“, a programi obuke osposobljavaju profesionalce da rade na „jačanju“, „osnaživanju“ i „informisanju“, radi „kvalitetnih“ i „trajnih“ relacija.

Obuke se uglavnom sporovode u grupi od 20-25 profesionalaca, tehnike obuke su opisane kao „radioničarki rad“, dok je očekivani nivo interakcije tokom obuke opisan kod tek nekoliko programa.

Programi traju najčešće dva ili tri dana (16 – 24 sati obuke, raspon od jedan do pet dana, 6 do 40 sati obuke).

Ni za jedan od akreditovanih analiziranih programa obuke na platformi Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu nisu dostupni podaci o broju stručnih radnika koji su završili konkretan program obuke.

Ni jedan od prikazanih programa obuke nije radio evaluaciju efekta programa obuke, rađena su samo ispitivanja zadovoljstva polaznika obukom, i to neposredno nakon obavljene obuke.

3.1.2. PROGRAMI USLUGA PRUŽENIH TOKOM POSLEDNIJH 5 GODINA U RS KOJI SA-DRŽE ELEMENTE PROGRAMA POZITIVNOG RODITELJSTVA

Prikupljeni su podaci o ukupno 18 programa usluga koje su se u RS pružale tokom poslednjih 5 godina u različitim aranžmanima (od strane javnog i civilnog sektora, podržane budžetskim ili donatorskim sredstvima), a koje imaju elemente pozitivnog roditeljstva.

Ciljevi analiziranih usluga ukazuju da se nešto manje od polovine njih primarno bavi razvojem veština pozitivnog roditeljstva: 3 usluge tako i nazivaju svoj glavni cilj, dok 5 usluga koristi nešto drugačiju, ali suštinski istoznačnu formulaciju opšteg cilja (jačanje senzitivnosti i podrška odnosa roditelj-dete, za stvaranje kvalitetnog, podsticajnog, zdravog, bezbednog okruženja; jačanje i razvoj roditeljskih kompetencija). Dodatno, po dve usluge su namenjene prevenciji izdvajanja dece iz porodica, jačanju kompetencija roditelja dece sa smetnjama u razvoju, odnosno imaju za cilj intervencije podrške ranom razvoju, tri se bave kompetencijama hranitelja za staranje o vulnerabilnim grupama dece (npr. bebe, visoko traumatizovana deca), a jedna usluga je namenjena pripremi za roditeljstvo tokom trudnoće.

Ciljevi učenja su predstavljeni kroz 46 pojedinačna cilja, koji su tematskom analizom svrstani u nekoliko grupa.

► **Roditeljstvo i rani razvoj dece.** Najveći broj specifičnih ciljeva učenja se navodi u programima koji se bave ranim razvojem (6 posmatranih usluga se

bavi podrškom specifičnim aspektima roditeljstva ili grupama dece tokom ranog razvoja, pa je stoga očekivano da je navedeno 19 pojedinačnih ciljeva u ovoj grupi). U grupi ovih usluga, *informisanje o značaju i načinima stimulacije ranog razvoja* se najčešće navodi kao specifičan cilj učenja, dok veliki broj usluga shodno korisničkoj grupi i problemu koji adresira navode značaj igre, čitanja, učešća deteta u porodičnim ritualima, građenje odnosa roditelj-dete i sl.

► **Jačanje porodice.** U ovu grupu spadaju usluge koje kao svoje ciljeve učenja navode *jačanje, odnosno građenje socijalne mreže porodice* kao specifičan cilj (navodi se kod 5 usluga), građenje bezbednog okruženja radi prevencije izdvajanja dece iz porodica (kod 3 usluge).

► **„Škole” roditeljstva** (4 od 18 usluga) se uglavnom bave jačanjem ili razvojem roditeljskih kompetencija, a samo jedna od usluga eksplicitno navodi specifičan cilj *usvajanje znanja o alternativnim načinima vaspitavanja dece – nasuprotopopustljivosti ili fizičkom kažnjavanju*.

► **Ostale usluge** bave se specifičnim temama vezanim za roditeljstvo dece sa smetnjama u razvoju, kompetencijama hranitelja i sl.

Ciljne grupe posmatranih usluga se mogu označiti kao:

► **nespecifične, a univerzalne** usluge koje su namenjene *svim roditeljima i starateljima* (3 usluge),

► **uzrasne, za selektivne** usluge, za roditelje i staratelje dece od *0 do 3 godine* (3 usluge) ili *0 do 6 godina* (jedna), roditelje adolescenata (1).

► **specifične selektivne** usluge, za parove koji očekuju bebu ili roditelje koji imaju teškoća sa hranjenjem male dece (dve usluge) ili za hranitelje pojedinih grupa dece (3 usluge)

► **vulnerabilne grupe za selektivne** usluge, kao što su *porodice dece sa smetnjama u razvoju* (sa ili bez dodatnih teškoća u odgajanju dece), što se odnosi na 3 usluge.

► **grupe u riziku za indikovane** usluge kao što su usluge za porodice sa složenim i višestrukim teškoćama koje su u riziku od izdvajanja dece iz porodice (3 usluge).

Sadržaj usluga će biti detaljnije predstavljen kroz prikaz kompetencija koje one razvijaju, način pružanja usluga (složeni, kombinovani, grupni, individualni programi) i trajanje usluga.

Kompetencije koje roditelji usvajaju tokom posmatranih usluga koje imaju elemente pozitivnog roditeljstva mogu se grupisati na sledeći način: Specifična znanja i veštine koje su karakteristične za *pozitivno roditeljstvo* (razvoj ili građenje odnosa, veštine pozitivne discipline, uspostavljanje granica, izražavanje pozitivnih osećanja, uspostavljanje zdravih navika deteta, odabir vaspitnog stila, prepoznavanje rizika po bezbednost, uključivanje deteta u svakodnevne rutine i rituale porodice, navodi veštine 14 od 18 usluga;

- ▶ *Uočavanje, razumevanje ili odgovaranje na potrebe deteta* navodi dve trećine posmatranih usluga (12 od 18);
- ▶ *Građenje ili stvaranje sigurnog i simulativnog okruženja* za dete, odnosno stimulaciju razvoja navodi 11 usluga;
- ▶ *Znanja o ranom razvoju dece* uopšte, ili specifične veštine stimulacije razvoja putem dodira, igre, hranjenja, govora, aktivnog provođenja vremena sa detetom navodi 6 usluga;
- ▶ Ostale kompetencije su vezane za specifične okolnosti (hraniteljstvo, pripremu za roditeljstvo tokom trudnoće i sl).

Način realizacije prikazanih usluga je raznolik, što prati savremene trendove u uslugama podrške porodici i roditeljstvu:

- ▶ Najveći broj usluga koristi **grupni seting** (9), gde se grupe roditelja (prema postojećim podacima o konstrukciji usluge u pitanju su roditelji oba pola) okupljaju radi zajedničkih (uglavnom edukativnih) sadržaja;
- ▶ **individulano** ili sa roditeljskim parom se pružaju 2 usluge;
- ▶ tri usluge koriste **kombinovani** pristup – gde se programski koriste i grupni i individualni pristupi;
- ▶ **porodica** kao okvir za pružanje usluge se navodi u dva slučaja;
- ▶ **složeni** programi, gde se koriste individualno savetovanje i intervencije, grupno savetovanje ali i klubovi i radionice se navode u dva slučaja.

Trajanje usluge ukazuje na visoku struktuiranost ovih intervencija, što je takođe u skladu sa savremenim trendovima u oblasti.

- ▶ Broj susreta je kod gotovo svih posmatranih usluga jasno definisan, posebno kod programa koji se realizuju u grupi (u pitanju je od 5 do 10 susreta, koji najčešće traju 1,5 sati);

- ▶ Dinamika susreta je takođe definisana kod najvećeg broja usluga (jednom ili dva puta nedeljno tokom predviđenog trajanja usluge);
- ▶ Samo par programa individualizuje trajanje i dinamiku usluge, odnosno navodi da se to usklađuje sa individualnim potrebama korisnika;
- ▶ Najkompleksniju dinamiku (zavisno od specifičnih potreba porodice i od faze pružanja usluge) i najduže trajanje (do 12 meseci) imaju usluge podrške porodicama sa višestrukim i kompleksnim problemima.

Intervencije koje se koriste u ovim uslugama su mnogobrojne, a najčešće se navode:

- ▶ *informisanje*, potom *edukovanje*, kao i *analiza ličnog iskustva*, odnosno životnih priča u po 11 slučajeva;
- ▶ *modelovanje roditeljskih ponašanja* ili veština u 7 slučajeva;
- ▶ *savetovanje* se navodi kao intervencija koju koriste 4 posmatrane usluge;
- ▶ u po 2 slučaja pominju se *zastupanje* i *posredovanje*, kao i *socijalno ogledalo*;
- ▶ ostale usluge navode tehnike terapije igrom, vođenu fantaziju, uključivanje porodica u postavljanje ciljeva, diskrecioni fond, analizu narativa, sekvenci, poruka, vizuelnih narativa, i upućivanje ili uključivanje porodice i/ili deteta na dodatne usluge u zajednici.

Broj korisnika usluga u poslednjih pet godina o kome izveštavaju pružaoci je sledeći:

- ▶ o najvećem broju korisnika izveštavaju složene usluge intenzivne podrške porodici, koje su se kao projektno finansirane pojavile u RS počevši od 2015. godine. Uslugu Porodični saradnik koju su uz pomoć Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu i Unicef-a organizovala četiri regionalna centra, prema raspoloživim podacima je koristilo nešto više od 900 porodica, dok su dve srodne usluge podrške porodici (Putokaz i Usluga jačanja porodica), koje je obezbeđivala međunarodna nevladina organizacija SOS – Dečije selo, koristilo po 600 (ukupno oko 1200) porodica;

O velikom broju obuhvaćenih porodica (1281) izveštava program pripreme hranitelja *Sigurnim korakom do hraniteljstva*;

- ▶ polovina, tj. 9 od 18 usluga ne izveštava o broju korisnika;
- ▶ ostale druge usluge izveštavaju o 10 do 60 obuhvaćenih porodica.

Efekti usluga koje su posmatrane tokom ovog pregleda najčešće nisu ispitivani:

- ▶ podatak da nisu organizovane evaluacione studije je zabeležen kod 12 od 18 posmatranih usluga;
- ▶ jedna usluga izveštava o rezultatima monitoringa (gde se beleži da je je program uticao na samopouzdanje roditelja, i na uočavanje značaja svakodnevnih situacija kao prilika za stimulaciju razvoja);
- ▶ složene usluge koje su bile usmerene na prevenciju izdvajanja dece iz porodica su pomoću evaluacije došle do zaključaka da ove usluge doprinose smanjenju broja izdvajanja dece iz bioloških porodica; razvoju roditeljskih veština; pozitivnim promenama u obrazovanju, ponašanju, higijeni, ishrani i prepoznavanju i ispoljavanju emocija, i spremnosti deteta da preuzme odgovornost, smanjenom roditeljskom stresu, većoj otvorenosti roditelja ka uslugama u zajednici.

3.2. MAPIRANJE SAVETOVALIŠTA ZA BRAK I PORODICU U SISTEMU SOCIJALNE ZAŠTITE

Pošto su savetovališta za brak i porodicu značajan resurs za podršku porodicama i roditeljstvu, **cilj mapiranja** je označen kao identifikacija dostupnosti Savetovališta za brak i porodicu koja deluju u okviru sistema socijalne zaštite u RS. Kako su savetodavno – terapijske i socio-edukativne usluge finansirane od strane lokalnih samouprava, savetovališta kao ustanove su dostupna samo u nekim lokalnim samoupravama, i to kao:

- ▶ zasebna organizaciona jedinica centra za socijalni rad; takve jedinice su prisutne samo u većim gradovima: Beograd, Novi Sad, Subotica, Kragujevac, Niš;
- ▶ pružanje usluge bez posebne organizacione jedinice, gde obučeni stručni radnici centara za socijalni rad obezbeđuju uslugu tokom nekoliko sati određenim danima.

Da bi se mapirala savetovališta, pretražene su relevantne internet platforme kao i izveštaji o radu Centara za socijalni rad za 2016-2018 godinu. Veoma malo podataka je nađeno na ovaj način. Razlog za to je način izveštavanja koji se praktikuje u RS – da se podaci o radu centara za socijalni rad sintetizuju u centralizovanom izveštaju, gde se prvenstveno usluge, prava i mere koje se finansiraju sa cen-

tralnog nivoa, dok o lokalnim uslugama (dakle i o savetodavno – terapijskim i socio-edukativnim) izveštava lokalna samouprava, pa ti podaci nisu široko dostupni.

Dakle, nejasno je:

- 1) Koliko savetovališta funkcioniše u RS kao zasebna organizaciona jedinica, a i kao povremeno dostupna usluga? Kada je usluga organizovana van zasebne organizacione jedinice, na koji način se obezbeđuje?
- 2) Koliko obučeni profesionalca je angažovano sa punim radnim vremenom, a koliko sa delom radnog vremena na pružanju ovih usluga?
- 3) Stručni profil i specijalistička orijentacija kadrova angažovanih u savetovalištu, i specifičnije u kojoj meri su obučeni za primenu intervencija pozitivnog roditeljstva?
- 4) Koje konkretne intervencije, programe i specifične usluge koje su karakteristične za pozitivno roditeljstvo primenjuju u svom radu, u kojim slučajevima, kod kojih ciljnih grupa, koje i kakve usluge se pružaju dobrovoljno a koje mandatno, koliko traju usluge, broj korisnika, i efekat tih usluga?
- 5) Šta savetovališta koja funkcionišu u okviru socijalne zaštite vide kao potrebu korisnika kada su u pitanju intervencije, programi i usluge pozitivnog roditeljstva, koji su njihovi resursi i nedostajuće potrebe za pružanje tih usluga?

3.3. ZAKLJUČAK

Kako u ovom momentu postoje samo podaci o akreditovanim programima obuke i uslugama koji su dobijeni desk analizom, uvidi u ove podatke nameću sledeće preliminarne zaključke:

- ▶ Akreditovani programi obuke se delimično, i uglavnom sporadično bave intervencijama pozitivnog roditeljstva.
- ▶ Oko polovina programa je usmerena na porodicu kao celinu, dok se ostali programi bave kompetencijama hranitelja, ili vezom između bračne-partnerske i roditeljske uloge.
- ▶ Kod opisa programa se najčešće koristi pojam „odgovornog roditeljstva“, „roditeljskih kompetencija“, „roditeljskih veština“, a programi obuke osposobljavaju profesionalce da rade na „jačanju“, „osnaživanju“ i „informisanju“, radi „kvalitetnih“ i „trajnih“ relacija.

- ▶ Programi obuke su uglavnom kratki, traju najčešće dva ili tri dana (16 - 24 sati obuke, raspon od jedan do pet dana, 6 do 40 sati obuke).
- ▶ Često je nejasno koliko profesionalaca je obučeno tokom ovih obuka, i kako primenjuju stečena znanja.
- ▶ Za većinu programa obuke nedostaju podaci o načinu prenošenja znanja i veština profesionalcima i korišćenim tehnikama obučavanja.
- ▶ Nisu dostupni podaci o efektima i evaluaciji programa obuke, odnosno nema jasnog uvida u kvalitet i efekte realizovanih obuka
- ▶ Usluge koje sadrže elemente pozitivnog roditeljstva se obezbeđuju nešto više od strane nevladinog nego vladinog sektora. Uglavnom su usmerene na roditeljstvo i rani razvoj dece (6 od 18 usluga), jačanje porodice (5 usluga), ili su u pitanju „škole roditeljstva (4 usluge).
- ▶ Postoji spektar nivoa usluga (univerzalne, selektivne, indikovane) i ciljnih grupa karakterističnih za socijalnu zaštitu koje imaju elemente pozitivnog roditeljstva.
- ▶ Usluge namenjene jačanju veština roditelja (i Savetovališta) su dostupne ali sporadično, samo u većim lokalnim zajednicama. One najčešće sadrže informativni i edukativni nivo podrške, dok samo mali broj usluga obuhvata modelovanje veština roditelja koje kreiraju kontekst za razvijanje veština pozitivnog roditeljstva. Većina usluga koristi tehniku edukovanja i informisanja roditelja.
- ▶ Nedostaje kontinuirano praćenje broja korisnika usluga i evaluacija usluga i programa, što za posledicu ima nedostak uvida u efekte primenjenih usluga
- ▶ Nedostaju podaci o broju obučanih profesionalaca koji realizuju usluge
- ▶ Nema dostupnih podataka o mogućnosti obučavanja profesionalaca za realizovanje usluga
- ▶ Nije uspostavljena dobra veza između programa obuka i usluga koje imaju elemente pozitivnog roditeljstva:
  - ▶▶ programi obuka za profesionalce koncipirani su tako da informišu i edukuju profesionalce a ne nude razvijanje veština koje će im omogućiti da kod roditelja jačaju i razvijaju veštine za pozitivno roditeljstvo.
  - ▶▶ programi obuka za profesionalce ne prate usluge u zajednici (ili te obuke nisu akreditovane), u smislu da ne uče profesionalce kako da realizuju određenu uslugu.

Za razvijanje preporuka, potrebno je dopuniti postojeće podatke putem fokus grupa sa stručnim radnicima, i uvidom u rad savetovališta.

4. ISPITIVANJE ZNANJA, STAVOVA I PRAKSI (KAP ASSESSMENT) STRUČNIH RADNIKA IZ CENTARA ZA SOCIJALNI RAD I SAVETOVALIŠTA ZA BRAK I PORODICU

U okviru ovog segmenta mapiranja, koji se naslanja na prethodno urađenu analizu akreditovanih programa obuke i usluga podrške porodici i roditeljstvu u sistemu socijalne zaštite Republike Srbije, realizovane su tri fokus grupe (FG). Ove grupe su rađene sa zaposlenima u centrima za socijalni rad (CSR) i savetovalištim za brak i porodicu (1 FG je bila samo sa radnicima CSR, 1 FG samo sa radnicima savetovališta i 1 FG je bila mešovita), kako bi se prikupili podaci o znanjima, stavovima i praksi relevantne grupe profesionalaca u socijalnoj zaštiti o programima, uslugama i intervencijama pozitivnog roditeljstva u socijalnoj zaštiti. Ukupno je učestvovalo 17 stručnih radnika (8 terapeuta iz dva savetovališta za brak i porodicu iz Beograda i Novog Sada i 9 stručnih radnika iz 5 centara za socijalni rad koji su uključeni u službe za rad sa decom i porodicama). koji su po osnovnom obrazovanju socijalni radnici, psiholozi i pedagozi.

4.1. REZULTATI

Dobijeni podaci pokazuju da profesionalci uglavnom prepoznaju pojam i koncepte pozitivnog roditeljstva. Za njih pozitivno roditeljstvo uključuje otvorenost, odgovornost, poštovanje, razumevanje, podršku, motivisanost, zainteresovanost, podsticaj, uključenost, prihvatanje, svesnost, zaštitu, najbolji interes deteta, veru u snage, negu, ljubav, usmeravanje, senzitivnost, nenasilno vaspitavanje, prilagodljivost, komunikaciju, interakciju, razmenu, povezanost, napredovanje... Ukazuju na relativna ograničenja dominantnog shvatanja da je sposobnost obavljanja roditelj-

skih zadataka prirodno data, životna i „normalna“, te da su to jedini zadaci za koje nam ne treba sertifikat o posedovanju znanja i veština.

Iako smatraju da se roditeljske veštine uče tokom odrastanja i da na roditelje u velikoj meri utiče model prisutan u porodici porekla koji ih oblikuje, ispitani profesionalci izražavaju uverenje:

- ▶ da su roditeljske veštine i prakse podložene promenama i da ih je moguće razvijati tokom života;
- ▶ da je za promenu strategija i veština roditelja potreban rad na promeni uverenja o roditeljstvu i roditeljskim ulogama (posebno rodnim);
- ▶ da je za promenu potrebno vreme i posvećenost;
- ▶ da bi bez postojanja vere u čovekov potencijal za promenu i usavršavanje, njihov rad u socijalnoj zaštiti bio besmislen.

Profesionalci iz socijalne zaštite na podsticaj tvrde da zapažaju pravilnosti u roditeljskim praksama:

- ▶ prepoznaju karakteristične obrasce ponašanja roditelja dece sa problemima u ponašanju, zlostavljene i zanemarene dece, dece sa smetnjama u razvoju i kod devojčica koje zasnivaju rane brakove;
- ▶ ističu da se ponavlja nasilje, zavisnosti, odbačenost od roditelja i sklonost ka problematičnim vezama;
- ▶ prepoznaju pravilnosti u razvijenosti roditeljskih kompetencija kod osoba koje su nasilne u intimnim partnerskim relacijama, gde muškarci imaju dominantno

mišljenje da je roditeljstvo posao žene, a da uloga muževa/ očeva je da kontrolišu ženu i način na koji ona obavlja roditeljsku ulogu i zapažaju transgeneracijsko prenošenje obrazaca ponašanja i odnosa u ovim porodicama.

► ukazuju da su siromaštvo, stres i konflikti izazovi koji testiraju roditeljske kompetencije.

U okviru ovog segmenta analize, istaknuta je i druga krajnost u roditeljskim praksama, odnosno tendencija roditelja da prezaštite dete idući korak ispred deteta, čime zapravo ograničavaju detetov razvoj i ostvarivanje punog potencijala, što ukazuje na manje senzitivno roditeljstvo.

Profesionalci iz CSR prepoznaju da imaju malo alata za rad sa roditeljima i da su intervencije siromašne, te da se njihov rad svodi na „dijagnostikovanje“, procenu i gašenje požara. Profesionalci u savetovalištim ukazuju da u principu raspolažu intervencijama (preventivnim, edukativnim, terapijskim) i alatima, ali da usled organizacionih teškoća ne mogu da rade sa „teškim i kompleksnim roditeljima“, jer se usmeravaju prvenstveno na terapisjski rad. Ističu se da se i u CSR i u Savetovalištim najmanje radi preventivan rad, a da su programi i usluge za porodice usmerene na goruće probleme. Pri tome je nejasno šta se smatra pod preventivnim radom, nerazučeni su nivoi prevencije i kontinuum intervencija i u konceptualnom i u praktično-metodološkom smislu, a aktuelni propisi o sadržajima usluga i mera se ne prepoznaju kao okvir u kome je moguće razviti različite nivoe intervencija.

Ukazano je da su prisutne organizacione teškoće u smislu velikog broja klijenata sa kojima se radi (ističu da u savetovalištu sa 6 terapeuta imaju preko 100 porodica godišnje, a da voditelji slučaja imaju nesavladiv broj slučajeva u različitim fazama rada- od 50-150 slučajeva), preopterećenost, manjak vremena, manjak zaposlenih, te manjak kvalitetne podrške i zaštite zaposlenih.

Podaci pokazuju da je rad sa roditeljima kojima je izrečena mera korektivnog nadzora posebno izazovan. To posebno ističu radnici savetovališta, kažu navode da im rad sa ovim roditeljima predstavlja najteži deo posla. U skladu sa odredbama Porodičnog zakona, CSR iz uloge oragana starateljstva izriče roditeljima meru korektivnog nadzora - jedna od tih mera je upućivanje u savetovalište¹⁴. Radnici CSR izricanje mera korektivnog nadzora smatraju „krajnjom merom“ iz svoje nadležnosti pre uključivanja suda u odnose roditelja i dece. Sa druge strane, terapeuti iz savetovališta smatraju da se ova mera izreče neuvremenjeno i zakasnelo, da su roditelji nemotivisani za rad, iscrpljeni dugim procedurama, često usmereni na

sebe i partnerski odnos, a ne na roditeljstvo i decu. Takođe, mera korektivnog nadzora „kratko traje“ (najviše 6 meseci) da bi došlo do stvarne promene. Terapeuti iz savetovališta prepoznaju neefikasnost i neceľishodnost psihoterapije u radu sa roditeljima kojima je određena mera korektivnog nadzora. Ostalo je nejasno zašto ne koriste druge, primernije intervencije.

Tokom diskusije je iskristalisano da stručni radnici i u CSR i u savetovalištim imaju iskustvo da roditeljima najviše koriste konkretna znanja, jasna i razumljiva uputstva, objašnjenja, modeli, smernice i priručnici kako se šta radi u konkretnim situacijama koje su za njih izazov. Takođe, roditeljima je važno da dožive iskreno razumevanje za svoje roditeljske teškoće, prihvatanje, slušanje, reflektovanje, a i dostupnost pomagača. Profesionalci prepoznaju korist od radionica i grupnog rada sa roditeljima, jer to nudi razmenu iskustva i roditeljskih praksi o specifičnim teškoćama i njihovim mogućim rešenjima. Navodi se da se zbog „organizacionih teškoća „takav rad uglavnom ne primenjuje ni u CSR niti u savetovalištim. U savetovalištu u Beogradu primenjuju samo grupni rad sa počiniocima nasilja i sa ženama žrtvama nasilja, ge se takođe u jednoj meri „obrađuju“ teme roditeljstva, dok u Novom Sadu to ni nije slučaj.

Čini se da ispitani profesionalci i centrima za socijalni rad i u savetovalištim vide rad sa roditeljskim grupama kao „dopunski“ i usmeren na roditelje sa manjim teškoćama, a ostaje nejasno zašto ne organizuju rad sa roditeljima koji imaju teže ili ozbiljne probleme u roditeljskom funkcionisanju kroz primerenije intervencije motivisanja, edukovanja, usmeravanja, postavljanja zadataka (zahteva), i u okviru individualnog i u okviru (nepostojećeg) grupnog rada.

Nivo znanja i veština profesionalaca u socijalnoj zaštiti za pružanje podrške roditeljima i porodici je u foks grupnim diskusijama procenjen od nedovoljnog do uglavnom dobrog. Smatra se da na kompetencije profesionalaca utiče kvalitet baze znanja i veština dobijenih tokom fakultetskog obrazovanja, ali da je važna i ličnost profesionalaca, rad na sebi, motivacija, svesnost o svojim snagama i slabosti-

¹⁴ Mere korektivnog nadzora (Porodični zakon, 2005, čl. 80) imaju za cilj korigovanje roditelja u vršenju roditeljske dužnosti, kod ozbiljnih propusta ili dela u vršenju roditeljskih dužnosti, a zakonom su predviđene tri mere: 1) upozorenje roditelja na vršenje roditeljskog prava; 2) upućivanje roditelja u porodično savetovalište i druge ustanove specijalizovane za posredovanje u porodičnim odnosima; 3) polaganje računa o upravljanju imovinom deteta. CSR kao organ starateljstva u obavljanju korektivnog nadzora pokreće i sudske postupke u skladu sa zakonom (tužbe za zaštitu prava deteta, zaštitu od nasilja u porodici, lišenje roditeljskog prava - ako jedan ili oba roditelja zloupotrebljavaju, grubo zanemaruju ili nesavesno obavljaju svoje dužnosti) i tužbu za izdržavanje maloletnog deteta.

ma, podrška, supervizija, te dobri organizacioni uslovi rada. Mišljenja o potencijalima promene prakse nakon završenih obuka su podeljena. Ukazuje se da na efekte obuka utiče motivacija, kvalitet obuke, kontinuitet, šta nudi, upotrebljivost u praksi, ali i sama responsivnost zaposlenih.

Postoji potreba za unapređenjem kompetencija profesionalaca kroz različite edukacije fokusirane na pozitivno roditeljstvo: šta je pozitivno roditeljstvo, kako pomoći roditeljima, kako ih podržati, usmeriti, savetovati, ponegovati, podsticati da odgovorno i kvalitetno odgajaju i usmeravaju dete. Pored toga, profesionalci ističu da su im preko potrebne i veštine koje omogućavaju transformisanje teorijskih konceptata u praktične veštine, odnosno efektivan način komunikacije sa roditeljima iz viskorizičnih grupa. Ukazano je da profesionalci moraju imati i neka opšta znanja kao što su znanja o kognitivnom, emocionalnom, socijalnom, fizičkom razvoju dece, vaspitnim stilovima, radu sa traumom, medijaciji, o teorijskim pristupima (atačment, sistemski pristup, bihejvioralni..), veštine komunikacije, rešavanja konflikata, aktivnog slušanja, uspostavljanja i vođenja razgovora, savetodavne tehnike i sl.

4.2. ZAKLJUČCI I PORUKE

- ▶ Znanja o pozitivnom roditeljstvu su potrebna i primenjiva svakodnevno u radu i CSR i savetovališta, ali i u drugim sistemima.
- ▶ U praksi se prepoznaje (ali izgleda ne adresuje) ponavljanje i transgeneracijsko prenošenje obrazaca ponašanja roditelja i pravilnosti u razvijenosti kompetencija kod određenih grupa roditelja.
- ▶ Promena i razvoj roditeljskih praksi i veština je moguća, a stručni radnici u socijalnoj zaštiti su uvereni da je potrebno dosta vremena i rada na uverenjima o roditeljstvu - tu intaktne intervencije po njihovom iskustvu nisu dovoljno efektivne.
- ▶ Profesionalci prepoznaju i uglavnom razumeju koncept pozitivnog roditeljstva, a nisu dovoljno obučeni za primenu postulata ovog koncepta u praksi - nedostaju im praktične veštine i intervencije, kao i planirano korišćenje intervencija koje podstiču pozitivno i negujuće roditeljstvo u indikovanim situacijama.
- ▶ Usluge podrške roditeljima i porodicama treba da budu selektivne, specifične, primenljive, da nude konkretne, jasne i praktične smernice roditeljima koje će im pomoći da unaprede roditeljstvo.
- ▶ Nedostaju specifični i konkretni alati, intervencije, programi i usluge namenjene roditeljima za podsticanje pozitivnog roditeljstva. Takođe, grupni rad koji bi

pored podučavanja od strane profesionalaca uključivao razmenu ličnih iskustava i korišćenje intervencija poput socijalnog ogledala, nedostaju u ovoj oblasti podrške porodicama.

- ▶ Profesionalci vide svoju ulogu u tome da podrže, poneguju, nauče i pomognu roditeljima da razumeju dete i sebe, kao i da ih usmere ka pozitivnoj promeni i kvalitetnom roditeljstvu. Važno je ne osuđivati i prihvatiti roditelje i porodice. Nedostaju programi obuka koji pripremaju profesionalce da kvalitetno obavljaju ovu ulogu, i oni prepoznaju da u svojoj praksi ne primenjuju dovoljno strategije i intervencije podrške roditeljima
- ▶ Podrška pozitivnom roditeljstvu je kompleksna i šira priča koja zahteva uključenost i drugih sistema, a ne samo socijalne zaštite.
- ▶ Potrebno je unaprediti međusistemsku saradnju, uslove rada u socijalnoj zaštiti, definisati standarde rada za usluge podrške porodici (ne zna se ko šta radi od profesionalaca) i druge savetodavno-terapijske usluge, obezbediti kvalitetnu podršku i zaštitu profesionalaca u socijalnoj zaštiti.

4.3. PRELIMINARNE PREPORUKE

1. Obuka treba da se usmeri na transformisanje teorijskih konstrukata u konkretne intervencije u indikovanim situacijama.
2. Važno je adresovati odnos i uloge CSR i svetovališta iz socijalne zaštite (a i drugih savetovališta), posebno kod prakse upućivanja na meru korektivnog nadzora.
3. Korisno je izraditi indikacije za različite vrste intervencija podrške pozitivnom roditeljstvu u socijalnoj zaštiti.
4. Obuke su korisne, ali je potreban follow-up i podrška za uvođenje novina u užurbano, krizno orijentisano okruženje CSR i koncepciju savetovališta u socijalnoj zaštiti koja rade sa „motivisanim“ klijentima koji „imaju kapacitet za promenu“.
5. Transformacija prakse socijalne zaštite u podršku porodici, negujućem i pozitivnom roditeljstvu zahteva ozbiljno preispitivanje razumevanja i delovanja sistema socijalne zaštite, i oslanjanje na šire akcije u zajednici.

ANEKS 1. Tabela indikatora za programe obuke za profesionalce na temu pozitivnog roditeljstva

ANEKS 2. Tabela indikatora za usluge pozitivnog roditeljstva

ANEKS 1. TABELA INDIKATORA ZA PROGRAME OBUKE ZA PROFESIONALCE NA TEMU POZITIVNOG RODITELJSTVA

NAZIV PROGRAMA	1. NA PORODICU USMERENA PODRŠKA – SARADNJA SA PORODICAMA DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1620/na-porodicu-usmerena-podr%C5%A1ka-saradnja-sa-porodicama-dece-sa-smetnjama-u-razvoju.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	Razvoj kompetencija profesionalaca za primenu koncepta na porodicu usmerene podrške.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Osposobljavanje profesionalaca iz sistema socijalne zaštite i drugih relevantnih sistema na nivou lokalne zajednice za primenu koncepta na porodicu usmerene podrške (Family centred practice). ▶ Razumevanje značaja porodičnog okruženja za decu sa smetnjama u razvoju i upoznavanje sa emocionalnim reakcijama porodice na rođenje deteta sa smetnjama i njihovim ličnim konstruktima, problemima sa kojima se ove porodice sreću i pretpostavkama za funkcionalnost porodica dece sa smetnjama u razvoju. ▶ Razumevanje značaja saradnje sa porodicama dece sa smetnjama u razvoju, prepoznavanje prepreka za uspostavljanje partnerskog odnosa i pretpostavki za njihovo prevazilaženje, upoznavanje sa konceptom na porodicu usmerene podrške i razvijanje veštine njegove primene. ▶ Upoznavanje sa bio-psiho-socijalnim modelom procene i različitim modalitetima rada sa porodicom kao polazne osnove za planiranje neposrednog rada sa porodicom. ▶ Razumevanje značaja saradnje porodice sa zajednicom i upoznavanje sa različitim vidovima podrške u cilju osnaživanja porodica za socijalno uključivanje i samoorganizovanje.
CILJNA GRUPA	Stručni radnici i saradnici u sistemu socijalne zaštite i drugim relevantnim sistemima koji neposredno rade sa decom sa smetnjama u razvoju
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	Sadržaji programa su organizovani u četiri tematske celine: 1. Osnovne karakteristike porodica dece sa smetnjama u razvoju; 1.1. Značaj porodičnog okruženja za decu i mlade sa invaliditetom, 1.2. Emocionalne reakcije porodice na rođenje deteta sa smetnjama u razvoju, 1.3. Problemi porodica dece sa smetnjama u razvoju, 1.4. Pretpostavke za funkcionalnost porodica dece sa smetnjama u razvoju; 2. Značaj uspostavljanja saradnje sa porodicom; 2.1. Saradnja porodice i pružaoca usluge, 2.2. Prepreke za uspostavljanje partnerskog odnosa, 2.3. Koncept na porodicu usmerene podrške; 3. Neposredan rad sa porodicom; 3.1. Procena potreba porodice, 3.2. Informisanje; 3.3. Savetodavni rad sa porodicom; 3.4. Edukativni rad sa porodicom; 3.5. Planiranje neposrednog rada sa porodicom; 4. Porodica u zajednici.
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Primena osnovnih znanja o pristupima u radu sa porodicama dece sa invaliditetom, koja se baziraju na savremenim socio-inkluzivnim teorijskim postavkama ▶ Poznavanje i primena koncepta na porodicu usmerene podrške, koji osnažuje unutrašnje funkcionisanje porodice i njenu uspešniju saradnju sa spoljašnjim okruženjem.
REALIZACIJA	Grupni rad.
TRAJANJE PROGRAMA	12 sati / 2 dana.
TEHNIKE OBUKE	Nisu dostupni podaci.
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacije.

NAZIV PROGRAMA	2. PORODICA I ODGOVORNO RODITELJSTVO – PROGRAM OBUKE ZA PRUŽANJE PODRŠKE PORODICAMA U RIZIKU
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1631/porodica-i-odgovorno-roditeljstvo-program-obuke-za-pru%C5%BEanje-podr%C5%A1ke-porodicama-u-riziku.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	Unapređenje profesionalnih kompetencija stručnjaka radi boljeg razumevanja i praktične primene znanja iz oblasti sistemskog pristupa porodici, sticanje novih uvida u funkcionisanje porodice, bračnog i sibling sistema, usvajanje novih konceptualizacija vaspitanja i redefinisane koncepta odgovornog roditeljstva.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Usvajanje novih i integracija postojećih znanja o funkcionisanju porodice, razvoju dece i odgovornom roditeljstvu. ▶ Ovladavanje veštinama primene intervencija u porodici zasnovanim na korišćenju znanja kao globalne intervenišuće snage koja služi kao osnov i okvir za integraciju ličnog iskustva i (re)definisane lične-porodične situacije.
CILJNA GRUPA	Stručni radnici u centrima za socijalni rad. Stručni radnici i saradnici u institucijama i organizacijama koje pružaju usluge socijalne zaštite.
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	<p>U okviru 15 tematski i funkcionalno povezanih celina sadržaji su organizovani u tri ciklusa: Porodica i brak; Dete i Roditeljstvo.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Ciklus Porodica i brak. Izbor tema sledi osnovne smernice sistemskog pristupa porodici. U ovom ciklusu planski su naglašeni primarno edukativni ciljevi sa uvode- njem globalnog okvira u kome će se prepoznavati paralele, analogije i razlike između univerzalnih modela i ličnih, porodičnih istorija. Teme o porodici imaju funkciju uvoda u naredne teme i cikluse u kojima su temeljnije razrađeni osnovni mehanizmi funkcionisanja tri porodična podsistema: bračnog, roditeljskog i sibling. Teme koje se odnose na brak su: izbor partnera, bračni ugovor i paket očekivanja, krize braka. ▶ Ciklus Dete: sagledavanje položaja deteta u porodici i osobenog sibling podsistema u kontekstu celovitog porodičnog sistema i razumevanje osnovnih potreba deteta, razvojno-psiholoških karakteristika i osnovnih razvojno-psiholoških teškoća koji se javljaju na relaciji kvalitetnih i trajnih. ▶ Ciklus roditeljstvo: planirano ili željeno roditeljstvo; partnersko roditeljstvo; vaspitanje i vaspitni stilovi, izgrađivanje roditeljskog autoriteta; upotreba i zloupotreba roditeljske pozicije moći u procesu zadovoljavanja potrebe deteta. Ponuđene strategije i tehnike rešavanja sukoba na relaciji roditelj – dete sagledane su u opštoj perspektivi izgrađivanja odnosa roditelj – dete, uz poseban osvrt na proces izgrađivanja roditeljskog autoriteta.
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Razumevanje sistemskog pristupa porodici i savremenih konceptualizacija vaspitanja. ▶ Sticanje znanja i veština potrebnih za rad sa porodicom u krizi i primenu edukativne intervencije u porodičnom sistemu. ▶ Razvijanje osetljivosti profesionalaca za prepoznavanje i razumevanje potreba porodice u ostvarivanju njenih osnovnih razvojnih zadataka. ▶ Usvajanje novog korpusa znanja i veština potrebnih za implementaciju osnovnih standarda u zaštiti dece i mladih; najbolji interes deteta, holistička procena potreba, participacija, deinstitutionalizacija, zaštita u najmanje restriktivnom okruženju, osamostaljivanje i socijalna integracija dece i mladih, podrška optimalnom razvoju, zaštita od zlostavljanja i zanemarivanja.
REALIZACIJA	Grupni – radionačarski rad.
TRAJANJE PROGRAMA	Program obuke traje ukupno 5 radnih dana, 40 sati.
TEHNIKE OBUKE	Nisu dostupni podaci.
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV PROGRAMA	3. PROGRAM OBUKE ZA ORGANIZATORE I REALIZATORE „MALE ŠKOLE ZA RODITELJE“
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1638/program-obuke-za-organizatore-i-realizatore-male-skole-za-roditelje.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	Razvoj kompetencija za realizaciju programa „Mala škola za roditelje“ kako bi se kroz podršku porodici unapredile kompetencije roditelja dece sa smetnjama u razvoju.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Osposobljavanje članova lokalnih udruženja MNRO i drugih prižalaca usluga SZ za realizaciju programa „Mala škola za roditelje“, kako bi se uz pomoć socio-edukativne podrške unapredile roditeljske kompetencije i stvorili preduslovi da se preventivno deluje na probleme porodica u riziku. ▶ Upoznavanje sa konceptom „Male škole za roditelje“. ▶ Unapređenje kompetencija za pružanje psihosocijalne podrške roditeljima u okviru bazičnog i naprednog programa „Male škole za roditelje“. ▶ Upoznavanje sa oblicima i sadržajima pratećih programa „Male škole za roditelje“ i razvoj veština njihove praktične primene; Razumevanje višestruke dobiti od ovog programa za dete, porodicu, ali i zajednicu u celini.
CILJNA GRUPA	Profesionalci i volonteri iz različitih sistema koji pružaju ili se pripremaju za pružanje psihosocijalne podrške roditeljima dece sa smetnjama u razvoju i drugim osobama uključenim u brigu o detetu.
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	Program obuhvata sadržaje podeljene u četiri tematske celine: Konceptualne osnove programa „Mala škola za roditelje“; Psihosocijalna podrška roditeljima dece sa smetnjama u razvoju; Prateći programi „Male škole za roditelje“; Veštine upravljanja grupom.
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Primena osnovnih znanja o savremenim pristupima u radu sa decom i mladima sa smetnjama u razvoju, koja se baziraju na socio-inkluzivnim teorijskim postavkama i rezultatima razvojno-psiholoških istraživanja dinamike psihosocijalnih promena u periodu ranog detinjstva i značaja ranih intervencija. ▶ Organizacija i realizacija socioedukativni program „Mala škole za roditelje“, koji osnažuje unutrašnje funkcionisanje porodice i njenu uspešniju saradnju sa spoljašnjim okruženjem. ▶ Razumevanje i primena koncept na porodicu usmerene podrške, koji podržava porodicu kao primarnog nosioca zaštite posebno osetljivih društvenih grupa.
REALIZACIJA	Grupni rad.
TRAJANJE PROGRAMA	Program traje tri dana / 18 sati.
TEHNIKE OBUKE	Nisu dostupni podaci.
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV PROGRAMA	4. PROGRAM PODRŠKE PORODICI
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1814/progr%D0%B0m-podr%C5%A1ke-porodici.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	Opšti cilj programa obuke je unapređenje kompetencija stručnih radnika u sistemu socijalne zaštite za primenu visoko struktuiranog, višefaznog, na promenu ponašanja fokusiranog programa podrške porodicama heterogene populacije dece u riziku. Posebni ciljevi programa su usmereni na razvoj znanja i veština stručnih radnika i saradnika potrebnih za sprečavanje i/ili smanjenje rizika od izdvajanja deteta iz porodice kroz unapređenje porodičnih odnosa i komunikacije unutar porodice, roditeljskih veština i veština razrešavanja problema, promociju prosocijalnog ponašanja i povezivanje porodice sa resursima u lokalnoj zajednici.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Razvoj kompetencija profesionalca za podršku porodicama heterogene populacije dece u riziku. ▶ Unapređenje roditeljskih veština za odgovorno (pozitivno) roditeljstvo.
CILJNA GRUPA	Stručni radnici i stručni saradnici u sistemu socijalne zaštite.
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	Konceptualno-teorijski okvir i principi programa; Ključne karakteristike porodica dece u riziku; Program podrške porodici (PPP) – svrha, ciljevi i faze programa; Procena i planiranje rada s porodicom; Prioritetne oblasti rada sa porodicom / roditeljima; Podrška rezilijentnosti roditelja; Razvoj kompetentnosti roditelja; Podsticanje socijalne povezanosti porodice; Kompetencije saradnika za realizaciju programa; Praćenje i evaluacija programa.
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Unapređenje roditeljskih veština za odgovorno (pozitivno) roditeljstvo. ▶ Podizanje kapaciteta za efikasnije prevazilaženje životnih problema i suočavanja sa kriznim situacijama. ▶ Podizanje kapaciteta za efikasnije vaspitavanje i prevazilaženje problema u podizanju dece. ▶ Bolje prepoznavanje i zadovoljavanje potreba deteta u skladu sa uzrastom i razvojnom fazom. ▶ Unapređenje porodičnih odnosa i porodične kohezivnosti. ▶ Osposobljavanje porodice/roditelja za izgradnju lične/neformalne mreže podrške. ▶ Osposobljavanje porodice/roditelja za ostvarivanje kontakta sa predstavnicima relevantnih sistema i korišćenje usluga na lokalnom nivou.
REALIZACIJA	Grupni rad.
TRAJANJE PROGRAMA	Tri dana/ 24 sata.
TEHNIKE OBUKE	Nisu dostupni podaci.
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV PROGRAMA	5. POSTUPANJE CSR U ORGANIZOVANJU POMOĆI I PODRŠKE PORODICI U SLUČAJEVIMA POSTOJANJA RIZIKA OD IZMEŠTANJA DECE
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1632/postupanje-csr-u-organizovanju-pomo%C4%87i-i-podr%C5%A1ke-porodici-u-slu%C4%8Dajevima-postojanja-rizika-od-izme%C5%A1tanja-dece.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Obezbeđivanje neophodnog uslova za primenu KPD i odredbi nacionalnih i međunarodnih pravnih akata koji se odnose na pomoć i podršku u zaštiti najboljeg interesa deteta u slučajevima izloženosti riziku od izmeštanja iz porodice i kada je dete izmešteno iz ugrožavajuće porodične sredine. ▶ Unapređenje kapaciteta stručnjaka iz centara za socijalni rad za pružanje efikasnije podrške porodicama sa decom u riziku od izmeštanja radi blagovremenog prepoznavanja potreba, razumevanja statusa i pružanja podrške porodicama u situacijama povećanog rizika od izmeštanja dece iz porodice.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Obuka ima za cilj da doprinese podršci porodici čija su deca u opasnosti od izmeštanja u institucije kroz izgradnju kapaciteta profesionalaca CSR da blagovremeno prepoznaju, razumeju i uspešno postupaju sa takvim porodicama i u takvim situacijama. ▶ Program doprinosi razvoju znanja i veština potrebnih za sprovođenje osnovnih standarda u zaštiti dece i postizanju njihovih najboljih interesa, podršci optimalnom razvoju i zaštiti u najmanje restriktivnom okruženju, osamostaljivanju, participaciji i socijalnoj integraciji dece, prevenciji diskriminacije.
CILJNA GRUPA	Zaposleni u CSR, ustanovama za smeštaj dece i mladih i pružaoci drugih usluga (dnevni boravak, pomoć u kući za decu sa invaliditetom, porodični saradnik...)
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	Program obuhvata 4 modula: 1. modul: prava dece sa posebnim naglaskom na pravo deteta na život u porodici i obezbeđivanje najboljih uslova za njegov rast i razvoj; 2. modul: potrebe dece u kontekstu najboljeg interesa deteta; 3. modul: porodica u riziku – položaj savremene porodice, funkcije porodice, značaj života deteta u porodici, faktori rizika za razvoj dece i sl.; 4. modul: procena najboljeg interesa deteta i primena mera i usluga podrške porodici u riziku od izmeštanja.
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Usvajanje novih i integrisanje postojećih znanja i veština za aktivnost i odgovornost profesionalaca za podršku deci u riziku (posebno naglašavajući decu i mlade sa smetnjama u razvoju kao najzastupljeniju grupu dece u rezidencijalnom smeštaju). ▶ Razmena dobrih praksi i mišljenja profesionalaca u vezi pružanja podrške prirodnoj porodici, pokretanje novih inicijativa, upotreba novih instrumenata. ▶ Primena novih metodologija (Uputstvo, Lista kroz instruktažu za primenu obavezujućeg Uputstva u postupanju CSR rad u situacijama postojanja rizika od izmeštanja dece iz porodica u svom svakodnevnom praktičnom radu sa porodicama koje se nalaze u riziku kao i primenu instrumenta – Liste indikatora. ▶ Razvijanje veština i senzibiliteta za efikasnije prepoznavanje, razumevanje položaja porodica u riziku (uzroka nastanka porodičnih kriza i faktora rizika koji utiču na funkcionisanje porodice – prepoznavanje i razvoj snaga porodice) za pružanje potrebne podrške porodicama. ▶ Razvijanje pozitivnih stavova o značaju rada sa porodicama u krizi, izgradnja i održavanje saradničkog odnosa. ▶ Upoznavanje i upućivanje profesionalaca na upotrebu novih usluga (porodični saradnik, usluge povremenog porodičnog smeštaja i sl.).
REALIZACIJA	Grupni rad.
TRAJANJE PROGRAMA	Jedan dan, 7 sati.
TEHNIKE OBUKE	Uputstvo; Liste indikatora za prepoznavanje povećanog rizika od izdvajanja deteta iz porodice.
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV PROGRAMA	6. PARTNERSKE I BRAČNE VEZE: OPSTANAK
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1627/partnerske-i-bracne-veze-opstanak.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Razvoj kompetencija profesionalaca za opserviranje i procenjivanje partnerskih/bračnih/vanbračnih/porodičnih odnosa. ▶ Unapređivanje kvaliteta usluga u SZ (procena, planiranje, preventivne aktivnosti, savetovanje) u radu sa: adolescentima kao priprema mladih za partnerske veze, parovima u krizi, u postupku razvoda, u postrazvodnoj krizi, koji ne odvajaju roditeljsku od partnerske uloge.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Unapređivanje kompetencija stručnih radnika zaposlenih u SZ u pristupu partnerskim vezama, posebno sa akcentom na funkcionalnoj održivosti. ▶ Sticanje znanja iz oblasti partnerskih veza. ▶ Sticanje znanja i veština za opservaciju kvaliteta ljubavne vezanosti parova koji se upućuju na dijagnostičku procenu ili savetodavni rad. ▶ Sticanje znanja i veština za primenjivanje tehnika za procenu formi ljubavi, sa akcentom na funkcionalnoj održivosti. ▶ Sticanje znanja i veština za savetodavni rad sa parovima i za unapređivanje kapaciteta dijade/porodice.
CILJNA GRUPA	Program je namenjen profesionalcima, stručnim radnicima zaposlenima u socijalnoj zaštiti, u prosveti i nevladinom sektoru. Stručni profil: psiholog, pedagog, socijalni radnik.
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	Program sadrži više modula: teorijski modul odnosi se na upoznavanje sa ključnim konceptima partnerskog odnosa, drugi modul je posvećen razradi nesklada zbog različitog poimanja i praktikovanja ljubavi. U trećem modulu polaznicima se predstavljaju tehnike uz pomoć kojih je moguće identifikovati i razumeti većinu egzistirajućih formi ljubavi (Eros, Mania, Ludus, Agape, Storge, Pragma; Sviđanje, Zanesenost, Prazna ljubav, Luda ljubav, Romantična ljubav, Partnerska ljubav, Potpuna ljubav; Ljubav kao kontrolni sistem ponašanja afektivne vezanosti vezanosti, pažnje i seksa...). U četvrtom modulu predstavljaju se dosadašnja domaća kao i inostrana istraživanja ljubavi, te osvetljavaju aspekti kroskulturalnosti i transgeneracijskog prenosa. U petom delu, sa polaznicima se interpretiraju i prorađuju sve vrste ljubavi, te razvrstavaju u kategorije održivih i neodrživih.
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Program razvija stručne kompetencije u oblasti opserviranja i procenjivanja kvaliteta partnerskog odnosa, a na osnovu toga predlaganja interventnih postupaka u pravcu poboljšavanja kapaciteta para/braka/vanbračne zajednice/porodice za rast i razvoj. ▶ Veštine procene kvaliteta, odnosno forme ljubavnih odnosa parova, a u skladu sa procenom moći će da odluče o načinu intervenisanja. ▶ Veštine procene i predloga postupaka za poboljšanje interakcije u dijadi, a sa svrhom obezbeđivanja kvalitetenijih partnersko/bračno/vanbračno/porodičnih odnosa, ali i u postupcima razvoda, povere i modela kontaktiranja roditelja i dece.
REALIZACIJA	Grupni rad.
TRAJANJE PROGRAMA	Trajanje programa obuke je 18 časova (3 dana po 6 časova).
TEHNIKE OBUKE	Obuka se smatra završenom tek nakon supervizijskog praćenja edukacija (svaki od učesnika treba da uradi samostalno po šest procena i pošalje ih autorima programa na superviziju u roku od šest meseci nakon završetka obuke).
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV PROGRAMA	7. PROGRAM OBUKE ZA INICIJATORE PORODIČNE KONFERENCIJE
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1637/program-obuke-za-inicijatore-porodi%C4%8Dne-konferencije.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	Razvoj kompetencija profesionalca za primenu modela porodične konferencije.
CILJEVI UČENJA	Sticanje znanja i veština za iniciranje porodične konferencije (PK) i uključivanje u proces porodične konferencije kao davaoca informacija i/ili verifikatora plana porodice na način predviđen modelom PK, uz korišćenje pomoćnih materijala (priručnika i promotivnog materijala).
CILJNA GRUPA	Polaznici obuke su profesionalci ili iskusni aktivisti organizacija civilnog društva koji rade u oblasti zaštite porodice, dece i/ili drugih pripadnika ranjivih grupa (voditelji slučaja i supervizori u centrima za socijalni rad, stručni radnici u ustanovama socijalne zaštite za smeštaj, volonteri OCD stručnjaci u savetovalištima) ili se u obavljanju svog posla često susreću sa teškim životnim situacijama u kojima su porodice ili pojedinci (zdravstveni radnici, pedagoško psihološke službe škola i predškolskih ustanova, službe za prevaspitavanje u zatvorima).
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	Proaktivni pristup i princip participacije, model PK kao inovativni model odlučivanja i podrške (istorijat, faze, akteri, pravila, vrednosti i ishodi modela. Pojmovi "porodične mreže", „iniciranje porodične konferencije“, „teme“ i „centralnog pitanja“. Akteri PK, profesionalci i nezavisni koordinatori, kao predstavnicima OCD. Izazovi i snage modela u radu sa osetljivim grupama. U završnom delu obuke polaznici kroz igranje uloga stiču iskustvo učešća na PK i pripremaju se za iniciranje PK uz superviziju. Nakon uspeha na testu znanja i praktičnog rada uz supervizijsku podršku (uspešnog iniciranja PK za 3 porodice), polaznici će biti osposobljeni da, uz korišćenje pomoćnih materijala (priručnika, informatora), iniciraju PK i uključe se u PK u ulozi profesionalaca na način na koji je ova uloga predviđena modelom PK, odnosno imajuće znanja, veštine i stavove koji su potrebni za iniciranje i podršku PK iz uloge profesionalca.
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Znanja, veštine i stavove potrebne za iniciranje PK, davanje informacija i verifikaciju plana nastalog na PK. ▶ Poštovanje prava porodice na informacije, privatno vreme i na prihvatanje bezbednog i zakonitog plana porodice. ▶ Znanja i veštine za aktiviranje korisnika i omogućavanje njihove participacije, za zastupanje stavova o značaju proaktivnosti, participaciji i komunikaciji i objašnjenje njihove važnosti za uspešnost usluge PK i drugih usluga podrške. ▶ Veštine za prepoznavanje situacije u kojima je moguće ponuditi PK kao adekvatan model donošenja odluka. ▶ Veštine za prezentovanje porodici model PK; formulisanje sa porodicom teme PK i popunjavanje formulara za iniciranje.
REALIZACIJA	Grupni rad.
TRAJANJE PROGRAMA	22 sata/3 dana (14 sati osnovne obuke i 8 sati primene modela u praksi uz superviziju).
TEHNIKE OBUKE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Igranje uloga; test znanja; informator; priručnik ▶ supervizija praktičnog rada nakon završene obuke.
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV PROGRAMA	8. MEDIJACIJA U PORODIČNIM SPOROVIMA
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1619/medijacija-u-porodi%C4%8Dnim-sporovima.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	Razvoj i unapređenje stručnih kompetencija profesionalaca koji rade sa različitim vrstama porodičnih konflikata i pružaju usluge pojedincima i gotovo svim osetljivim, vulnerabilnim grupama, koje imaju potrebu za osnaženjem ili posredovanjem.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Osposobljavanje profesionalaca za razvijanje i primenu novih modela u rešavanju porodičnih konflikata, kroz koje se do rešenja dolazi isključivo kroz međusobno sporazumevanje i aktivnu participaciju članova porodice (strana u sukobu), a bez nametanja tuđeg rešenja. ▶ Osposobljavanje profesionalaca u oblasti socijalne zaštite za pružanje novih usluga – medijacije u porodičnim sporovima i konfliktima. S obzirom na složenost porodične problematike, u socijalnoj zaštiti postoji potreba za razvijanjem i uvođenjem i drugih efikasnijih usluga, metoda i intervencija za rešavanje različitih vrsta konflikata i pružanja psihosocijalne pomoći i podrške koja je usmerena na rešenje problema. ▶ Sticanje znanja i razvijanje veština iz porodične medijacije kao jednog specifičnog oblika medijacije, koja može imati široku primenljivost u centrima za socijalni rad (u skladu sa ovlašćenjima koje ima organ starteljstva u zaštiti porodice i dece).
CILJNA GRUPA	Program mogu pohađati profesionalci koji ispunjavaju preduslove za uključivanje na obuku i koji rade na različitim vrstama porodične problematike.
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	1. Specifičnosti porodične medijacije i ovladavanje znanjima o nenoj primeni u skladu sa Porodičnim zakonom, pravima deteta i roditeljskim pravom i najboljim interesom dece u toku procesa razvoda i u postrazvodnom periodu; 2. Ovladavanje osnovnim znanjima i karakteristikama porodičnog i partnerskog funkcionisanja i specifičnim temama potrebnim za vođenje postupka medijacije u porodičnim sporovima; 3. Upoznavanje sa veštinama i tehnikama vođenja postupka porodične medijacije kroz teorijska izlaganja i praktične vežbe; 4. Ovladavanje specifičnim temama relevantnih za primenu porodične medijacije i pravnih pitanja koja se razrešavaju u ovim postupcima. 5. Provera stepena stečenog znanja i procena praktično ovladanim veštinama i završna evaluacija.
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Opšte kompetencije za ostvarivanje reforme sistema, znanja i veštine: potrebne za razumevanje i primenu osnovnih etičkih principa i standarda profesionalnog ponašanja, rešavanje etičkih dilema, posebno vezanih za oblast medijacije, komunikacije; medijacije, lobiranja; ▶ Posebne kompetencije za podršku porodici: podizanje kapaciteta i očuvanje sposobnosti porodice za adekvatno (optimalno) funkcionisanje (da se stara o svojim članovima, umanju dejstvo nepovoljnih okolnosti i situacija i osigura stabilno i podržavajuće okruženje za razvoj njenih članova), uvažavajući integritet i autonomiju porodice; rad sa porodicom u krizi, podršku i intervencije u porodični sistem i intenzivan rad sa porodicom u cilju očuvanja i/ili ponovne integracije porodice; veštine rešavanja porodičnih konflikata.
REALIZACIJA	Grupni rad.
TRAJANJE PROGRAMA	Program osnovne obuke posrednika sprovodi se u četiri radna dana. U toku jednog radnog dana obuka traje pet časova od po 45 minuta.
TEHNIKE OBUKE	Nisu dostupni podaci.
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV PROGRAMA	9. ULOGA I ODGOVORNOST CENTRA ZA SOCIJALNI RAD U ZAŠTITI ŽRTAVA NASILJA U PORODICI I PARTNERSKIM ODNOSIMA
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1647/uloga-i-odgovornost-csr-u-za%C5%A1titi-%C5%Bertava-nasilja-u-porodici-i-partnerskim-odnosima.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	Unapređenje kvaliteta rada u centrima za socijalni rad kroz kontekstualno sagledavanje i razumevanje dinamike nasilja i jasne, sistemski orijentisane smernice za stručno postupanje u zaštiti najboljeg interesa žrtve-korisnika u odnosu na domen rada u kome se profesionalac u centru za socijalni rad nalazi.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Razvoj kompetencija za unapređenje postojećeg kvaliteta zaštite od nasilja u porodici u sistemu organizacije SZ, a koje se mogu primeniti i u zaštiti dece i mladih, odraslih i starih, podršci porodici, podršci pojedincima i marginalizovanim odnosno društvenim grupama u riziku. ▶ Razvijanje kompetentnosti za uspostavljanje što adekvatnije saradnje sa drugim institucijama i službama koje su zadužene za intervenisanje u slučajevima porodičnog nasilja. ▶ Razvijanje metodologije rada u okviru domena procene (definisanje porodičnog nasilja, odnosa moći i odgovornosti za nasilje kao i procene rizika) ▶ Razvijanje metodologije rada u okviru domena zaštite (moguće mere socijalne intervencije, privremene mere, mere zaštite itd...) ▶ Pravljenje plana zaštite/ akcije i izbora adekvatne intervencije u okviru sistema socijalne zaštite, uz uključivanje domena saradnje. ▶ Razvijanje komunikacionih veština profesionalaca i fleksibilnoti u radu.
CILJNA GRUPA	Program obuke je namenjen profesionalcima zaposlenim u centrima za socijalni rad koji rade sa decom i mladima, odraslim i starim licima i gotovo svim osetljivim, vulnerabilnim grupama u riziku od ulaska u sistem socijalne zaštite, kao i onima koji se nalaze u sistemu socijalne zaštite, a imaju potrebu za efikasnom zaštitom od nasilja u porodici.
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	1. Nasilje u porodici – fenomenologija porodičnog nasilja, faktori koji utiču na pojavu i održavanje porodičnog nasilja; 2. Mesto i uloga centra za socijalni rad u sistemu u odnosu na problematiku nasilja u porodici; 3. Stručni postupak u odnosu na žrtve nasilja u porodici i partnerskim odnosima; 4. Poseban protokol – obaveze postupanja centra za socijalni rad-Organizacija starateljstva.
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Poznavanje i razvijene veštine primene ključnih savremenih znanja o pojavi nasilja u porodici. ▶ Znanja i veštine o integralnom pristupu u identifikovanju potreba i razvoju usluga za zaštitu od nasilja u porodici. ▶ Poznavanje i razvijene veštine primene obavezujućih dokumenata koja se odnose na zaštitu od nasilja u porodici (konvencije, zakoni i protokoli). ▶ Usvajanje znanja za sprovođenje stručnog postupka u odnosu na korisničku grupu žrtve nasilja u porodici i partnerskim odnosima. ▶ Razumevanje i usvajanje znanja za sprovođenje stručnog postupka u fazi procene u odnosu na ovu korisničku grupu. ▶ Razumevanje i usvajanje znanja za sprovođenje stručnog postupka u fazi planiranja u odnosu na ovu korisničku grupu. ▶ Razumevanje i usvajanje znanja za sprovođenje stručnog postupka u fazi ponovnog pregleda i evaluacije. ▶ Razumevanje svog rada kao procesa osnaživanja korisnika i proizvodjenja pozitivne promene kod njega.
REALIZACIJA	Grupni rad.
TRAJANJE PROGRAMA	Program osnovne obuke posrednika sprovodi se u tri radna dana. U toku jednog radnog dana obuka je organizovana u 4 bloka po 90'; ukupno 8 sati sa pauzama između blokova
TEHNIKE OBUKE	Nisu dostupni podaci.
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV PROGRAMA	10. NASILJE U PORODICI I INSTITUCIONALNA ZAŠTITA
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1621/nasilje-u-porodici-i-institucionalna-zastita.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	Razvijanje kompetencija za oblast zaštite od nasilja u porodici (porodično-pravna zaštita).
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Sticanje znanja o teorijskim konceptima, vrstama, mehanizmima, dinamici, rasprostranjenosti i posledicama nasilja u porodici. ▶ Razumevanje osnovnih principa u radu sa fenomenom nasilja. ▶ Usvajanje standardnih postupaka i procedura u radu. ▶ Sticanje veština za identifikovanje nasilja, procenu stepena ugroženosti, planiranje intervencija, dokumentovanje nasilja i vođenje evidencija. ▶ Upoznavanje sa nadležnostima u postupanju relevantnih službi. ▶ Prepoznavanje i razumevanje specifičnih mehanizama moći i kontrole.
CILJNA GRUPA	Program je namenjen voditeljima slučaja, supervizorima i pravnicima u centru za socijalni rad i profesionalcima u drugim službama socijalne zaštite. Program je dostupan i profesionalcima iz policije, pravosudnih organa, obrazovnih i zdravstvenih ustanova, nevladinih organizacija, lokalne samouprave i drugih relevantnih službi angažovanih u koordinaciji akcija prevencije i zaštite od nasilja u porodici u zajednici.
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	1. Osnovni koncepti o nasilju u porodici; 2. Osnovni principi u radu sa nasiljem u porodici; 3. Osnovni postupci i procedure u radu sa nasiljem u porodici u centru za socijalni rad; 4. Institucionalne procedure – specifičnosti.
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Opšte: usvajanje holističkog multidisciplinarnog pristupa i proaktivnog stava u zaštiti od nasilja u porodici; razumevanje nejednakosti moći i značaja multisektorske saradnje. ▶ Posebne: sticanje osetljivosti za prepoznavanje predrasuda, mehanizama kontrole/ manipulacije, mehanizama preživljavanja nasilja. ▶ Specifične: sticanje veština za identifikovanje, dokumentovanje, procenu rizika, planiranje zaštite, saradnju sa relevantnim službama.
REALIZACIJA	Grupni rad. Maksimalan broj učesnika/ka je 25.
TRAJANJE PROGRAMA	Trajanje seminara je 3 radna dana (18 radnih sati).
TEHNIKE OBUKE	Nisu dostupni podaci.
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV PROGRAMA	11. KOORDINIRANA AKCIJA LOKALNE ZAJEDNICE U PREVENCIJI I ZAŠTITI OD NASILJA U PORODICI
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1618/koordinirana-akcija-lokalne-zajednice-u-prevenaciji-i-za%C5%A1titi-od-nasilja-u-porodici.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	Razvoj kompetencija za koordinisanu akciju lokalne zajednice u prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Upoznavanje sa konceptima osnaživanja žrtve, partnerskog rada u zajednici i primerima „dobre prakse“. ▶ Razumevanje osnovnih pretpostavki i elemenata modela koordinacije i uspostavljanje početnih dogovora između ključnih aktera u zajednici.
CILJNA GRUPA	Program je namenjen profesionalcima iz centra za socijalni rad i drugih službi socijalne zaštite, iz policije, pravosudnih organa, obrazovnih i zdravstvenih ustanova, nevladinih organizacija, lokalne samouprave i drugih relevantnih službi angažovanih u koordinaciji akcija prevencije i zaštite od nasilja u porodici u zajednici. Poželjno je da na seminaru učestvuju rukovodioci službi i/ili sektora.
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	1. Izgradnja partnerstva u okviru modela saradnje službi u zajednici i osnaživanja korisnica/ka; 2. Izgradnja modela koordinacije akcija lokalne zajednice u prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici (planiranje akcija u zajednici).
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Opšte: usvajanje holističkog multidisciplinarnog pristupa i proaktivnog stava u zaštiti od nasilja u porodici; razumevanje modela osnaživanja i promenjene uloge profesionalaca. ▶ Posebne: sticanje znanja o elementima i procesima razvijanja poverenja, saradnje i partnerstva u zajednici. ▶ Specifične: informisanost o „dobrim modelima“ saradnje (strani i domaći); sticanje veština za „mapiranje“ stanja i planiranje konkretnih akcija za pozitivnu promenu.
REALIZACIJA	Grupni rad. Maksimalan broj učesnica/ka je 25.
TRAJANJE PROGRAMA	Trajanje seminara je 1 radni dan (6 radnih sati).
TEHNIKE OBUKE	Svi/e učesnici/e dobijaju Priručnik sa „primerima dobre prakse“ u uspostavljanju modela koordinacije akcija u zajednici.
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV PROGRAMA	12. OBUKA REALIZATORA PROGRAMA PRIPREME I OBUKE BUDUĆIH HRANITELJA „SIGURNIM KORAKOM DO HRANITELJSTVA – 2“
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1636/program-obuke-realizatora-programa-pripreme-i-obuke-budu%C4%87ih-hranitelja-sigurnim-korakom-do-hraniteljstva-2.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	Razvoj kompetencija za radioničarski rad i realizaciju Programa rada sa budućim hraniteljima, kao i za procenu opšte podobnosti hranitelja kroz sticanje znanja i praktičnu primenu modela procene opšte podobnosti kandidata za hranitelje.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Osposobljavanje stručnih radnika u centrima za porodični smeštaj i usvojenje i centrima za socijalni rad za sticanje znanja i veština radioničarskog rada. ▶ Razumevanje značenja grupnih procesa u realizaciji programa pripreme i obuke budućih hranitelja. ▶ Sticanje znanja o savremenim pristupima u zaštiti dece i primeni hraniteljstva, metodama rada sa decom i veštinama prenošenja znanja hraniteljima. ▶ Jačanje kompetencija stručnih radnika koji rade na poslovima hraniteljstva za procenu opšte podobnosti za hraniteljstvo i pisanje izveštaja – stručnog mišljenja o opštoj podobnosti kandidata za hraniteljstvo. ▶ Osposobljavanje stručnih radnika za realizaciju Programa pripreme i obuke budućih hranitelja „Sigurnim korakom do hraniteljstva“
CILJNA GRUPA	Profesionalci sa iskustvom u sistemu socijalne zaštite, pre svega u centrima za porodični smeštaj i usvojenje i centrima za socijalni rad i to: socijalni radnici, psiholozi, pedagozi, specijalni pedagozi koji imaju specijalizovana znanja za realizaciju socioedukativnih programa, veštine radioničarskog rada i spremnost za kontinuirano stručno usavršavanje. Sertifikat polaznicima ovog programa omogućiće im i sticanje licence za specijalizovane poslove u oblasti hraniteljstva.
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ I deo – Sticanje znanja o savremenim pristupima i teorijskoj osnovi zaštite dece na hraniteljstvu, stručne i standarde procedure, i zakonsku regulativu – 6 sati. ▶ II deo – Razvoj kompetencije za rad sa hraniteljima i razvoj kompetencija hranitelja kroz sticanje znanja i veština radioničarskog rada – 2 sata. ▶ III deo – Osposobljavanje za realizaciju Programa rada sa budućim hraniteljima 32 sata. ▶ IV deo – Osposobljavanje za procenu opšte podobnosti hranitelja – znanje i praktična primena modela procene opšte podobnosti kandidata za hranitelje – učenje, praktičan rad i pisanje izveštaja o proceni kandidata za hraniteljstvo na osnovu učešća u realizaciji procene kao kotrenera – 8 sati.
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Znanja i veštine za pripremu i procenu hraniteljskih porodica. ▶ Znanja i veštine za implementaciju osnovnih standarda u zaštiti dece i mladih. ▶ Znanja i veštine za primenu integralnog pristupa u identifikaciji i adekvatnom zadovoljavanju potreba dece i mladih. ▶ Veštine za rad u timu i razvoj i unapređenje timskog rada. ▶ Poznavanje i razvijanje veštine primene obavezujućih dokumenata koji se odnose na decu i mlade. ▶ Znanja i veštine potrebne za razvijanje podrške deci i hraniteljskim porodicama.
REALIZACIJA	Grupni rad.
TRAJANJE PROGRAMA	Program se sa učesnicima realizuje u ukupnom trajanju od 48 sati. Realizuje se u šest dana, po osam časova rada. Razmak između realizovanih celina je najmanje sedam dana. Za vreme pauze učesnici obavljaju praktičan rad i pripremaju se za realizaciju zadataka u izvođenju radionica.
TEHNIKE OBUKE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Učenje kroz praktičan rad. ▶ Pisanje izveštaja o proceni kandidata za hraniteljstvo. ▶ Radioničarski rad. <p>Učesnicima je obezbeđen: 1. Priručnik za trenere; 2. Priručnik za hranitelje; 3. Informator za hranitelje.</p>
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV PROGRAMA	13. PROGRAM PRIPREME I PODRŠKE HRANITELJSKIM PORODICAMA ZA BRIGU O BEBAMA/MALOJ DECI
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1640/program-pripreme-i-podr%C5%A1ke-hraniteljskim-porodicama-za-brigu-o-bebama-malaj-deci.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	Razvijanje motivacije hranitelja za prihvatanje beba i male dece bez roditeljskog staranja i jačanje hraniteljskih kompetencija za zadovoljavanje njihovih specifičnih potreba vezanih za osetljivost razvojnog uzrasta ili rizične faktore trudnoće.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Sticanje veština hranitelja za fizičku i psihološku negu beba/male dece i njihovo vaspitanje. ▶ Podizanje svesti i razumevanja štetnosti odrastanja beba i male dece u instituciji – promena prakse. ▶ Jačanje kompetencija savetnika za hraniteljstvo za pružanje podrške hraniteljskoj porodici.
CILJNA GRUPA	Profesionalci iz oblasti socijalne zaštite (prvenstveno voditelji slučaja iz CSR i savetnici za hraniteljstvo iz CPS) koji pružaju zaštitu/podršku bebama koje su smeštene u hraniteljskim porodicama i hranitelji kao pružaoci usluge u sistemu socijalne zaštite koji neposredno brinu o bebama/malaj deci ili se pripremaju za prihvatanje ove dece.
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	<p>Program nastoji da ilustruje program namenjen hraniteljskim porodicama, te profesionalci prolaze kroz sledeće teme:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Značaj ranog razvoja. ▶ Opšte karakteristike razvoja beba i male dece. ▶ Razvojne specifičnosti i sposobnosti beba i male dece; Individualne potrebe beba i male dece. ▶ Zdravlje beba i male dece. ▶ Nega beba. ▶ Ishrana beba i male dece. ▶ Bezbednost beba. ▶ Stimulacija razvoja. ▶ Jačanje emocionalnih veza. ▶ Igre i igračke. ▶ Priprema za promenu.
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Otvorenost profesionalaca za smeštaj dece najnižeg kalendarskog uzrasta u hraniteljske porodice. ▶ Sposobnost profesionalaca za pružanje usluga podrške (savetovanje, edukovanje...) u hraniteljskoj porodici.
REALIZACIJA	Grupni rad.
TRAJANJE PROGRAMA	Dve radionice u dva dana po osam sati.
TEHNIKE OBUKE	Radioničarski rad.
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV PROGRAMA	14. PRAJD – PROGRAM ZA HRANITELJE I USVOJITELJE
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1633/prajd-program-za-hranitelje-i-usvojitelje.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	Razvijanje kompetencija za izvođenje i primenu Prajd programa.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Obuka trenera za izvođenje i primenu Prajd programa. ▶ Izlaženje u susret zaštitnim, razvojnim, kulturnim i drugim potrebama dece. ▶ Osnaživanje hraniteljskih porodica kroz sticanje potrebnih veština i znanja. ▶ Ojačavanje kvaliteta usluga hraniteljstva obezbeđivanjem standardizovanog, konzistentnog i strukturisanog okvira za regrutovanje, pripremu i selektovanje hranitelja i pružanje podrške u toku usluge hraniteljstva. ▶ Deljenje resursa državnog i nevladinog sektora. ▶ Razvoj i promocija hraniteljstva.
CILJNA GRUPA	Profesionalci u socijalnoj zaštiti koji: pripremaju, obučavaju i procenjuju potencijalne hraniteljske porodice, obezbeđuju podršku tokom trajanja usluge hraniteljstva i vrše nadzor rada tokom trajanja usluge hraniteljstva.
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	1. Nastanak i razvoj Prajd programa; 2. Rast i razvoj deteta; 3. Stalnost odnosa; 4. Važnost roditelja i porodice za decu; 5. Jasne uloge – jačanje odnosa u porodici; 6. Različito kao snaga; 7. Uloga treninga koji za cilj ima povećanje kompetentnosti; 8. Zadovoljavanje razvojnih potreba – emotivna vezanost; 9. Zadovoljavanje razvojnih potreba – gubitak; 10. Zadovoljavanje razvojnih potreba – disciplina; 11. Kulturni faktori; 12. Timski rad – hranitelj kao član tima; 13. Zajednička procena i donošenje odluka zasnovanih na informacijama; 14. Nastavljanje porodičnih odnosa; 15. Donošenje informisane odluke da se postane hranitelj; 16. Druge teme (u toku pružanja usluge hraniteljstva). Program za profesionalce, prati program usluge za hranitelje.
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Štiti i odgajati dete. ▶ Zadovoljavati razvojne potrebe deteta i baviti se zastojima u razvoju. ▶ Pružati podršku odnosu deteta i njegove porodice. ▶ Vezivati dete za siguran, brižan i životno trajan odnos. ▶ Raditi kao član stručnog tima.
REALIZACIJA	Grupni rad.
TRAJANJE PROGRAMA	Ciklus obuke za Prajd trenera se izvodi segmentirano (tzv. „procesnim pristupom“) i traje oko šest meseci. Proces obuke uključuje: 126 sati treninga koji sprovode master treneri, 27 sati obuke sa hraniteljima i četiri kućne konsultacije tokom obuke hranitelja. Prajd program koji se izvodi u toku pružanja usluge hraniteljstva obuhvata 81 sat obuke za hranitelje koji sprovode sertifikovani Prajd treneri.
TEHNIKE OBUKE	Nisu dostupni podaci.
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV PROGRAMA	15. PRIPREMA I PODRŠKA HRANITELJSKOJ PORODICI ZA PRIHVAT DETETA SA UMERENOM OMETENOŠĆU U MENTALNOM RAZVOJU
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1635/priprema-i-podr%C5%A1ka-hraniteljskoj-porodici-za-prihvat-deteta-sa-umerenom-ometeno%C5%A1%C4%87u-u-mentalnom-razvoju.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	Cilj programa je unapređenje znanja, veština i motivacije hraniteljskih, usvojiteljskih i bioloških porodica za prihvata dece sa stepenom umerene ometenosti u mentalnom razvoju.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Razvoj kompetencija za zaštitu roditelja (hranitelja, staratelja, usvojitelja i bioloških roditelja) dece i mladih sa ometenošću u psihofizičkom razvoju. ▶ Razvoj kompetencija za podršku roditeljima (hraniteljima, starateljima, usvojiteljima i biološkim roditeljima) dece i mladih sa ometenošću u psihofizičkom razvoju.
CILJNA GRUPA	Program može da se koristiti za obuku stručnjaka koji vrše pripremu i podršku usvojlaca, staratelja koji dete prihvataju u svoju porodicu, kao i bioloških porodica koje preuzimaju decu sa smeštaja, pored obuke hraniteljskih porodica. Program se može koristiti i za osnaživanje stručnjaka koji podržavaju porodicu.
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	1. Poznavanje karakteristika kognitivnog, emocionalnog i socijalnog razvoja dece sa ometenošću u mentalnom razvoju i razumevanje značaja porodičnog okruženja za njihov razvoj. 2. Procena potreba deteta i mogućnosti okruženja da adekvatno odgovori na njih. 3. Izrada i primena individualnog plana podrške i uloga hranitelja u ovom procesu. 4. Podrška roditeljima (hraniteljima, starateljima, usvojiteljima i biološkim roditeljima) kao partnerima u procesu brige o detetu.
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Poznavanje karakteristika kognitivnog, emocionalnog i socijalnog razvoja dece sa ometenošću u mentalnom razvoju. ▶ Obezbeđenje adekvatnog porodičnog okruženja u procesu podsticanja razvoja i realizaciji razvojnih potencijala deteta ometenog u razvoju. ▶ Prepoznavanje snaga i potreba u individualnom razvoju deteta sa stepenom umerene ometenosti u mentalnom razvoju, kao i načina zadovoljavanja potreba. ▶ Učešće (participacija) u izradi i primeni individualnog plana podrške razvoju deteta ometenog u razvoju u saradnji sa stručnjacima. ▶ Učešće u sprovođenju „predah“ hraniteljstva za decu sa stepenom umerene ometenosti u mentalnom razvoju. <p>Kada se primenjuje za osnaživanje profesionalaca koji podržavaju porodicu on kod njih razvija sledeće kompetencije:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Razumevanje značaja blagovremeno obezbeđenog porodičnog okruženja u procesu podsticanja razvoja i realizaciji razvojnih potencijala deteta ometenog u razvoju. ▶ Izrada i primena individualnog plana podrške razvoju deteta ometenog u razvoju. ▶ Veštine razvoja usluga podrške na lokalnom nivou. ▶ Posebna znanja za podršku hraniteljskim porodicama koje brinu o deci sa umerenom ometenošću u mentalnom razvoju. ▶ Veštine predavljanja deteta pozitivnim rečnikom i zastupanja.
REALIZACIJA	Grupni rad.
TRAJANJE PROGRAMA	4 sesije po 4 časa.
TEHNIKE OBUKE	Nisu dostupni podaci.
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV PROGRAMA	16. OBUKA STRUČNJAKA ZA JAČANJE KOMPETENCIJA RODITELJSKIH I HRANITELJSKIH PORODICA KOJE BRINU O OSOBAMA SA SMETNJAMA U RAZVOJU – MOJE PRAVO NA PORODICU
LINK/OVI	http://www.zavods.gov.rs/media/1625/obuka-strucnjaka-za-ja-danje-kompetencija-roditeljskih-i-hraniteljskih-porodica-za-osi-moje-pravo-na-porodicu.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	Opšti cilj: Osnaživanje roditelja kao presudnog faktora u procesu socijalizacije svake osobe i socijalne inkluzije osoba sa smetnjama u razvoju kroz očuvanje porodice kao bazične i najstimulativnije društvene strukture za rast i razvoj. Specifični ciljevi: Podrška adekvatnom i blagovremenom informisanju roditelja osoba sa smetnjama u razvoju u cilju dobijanja što kvalitetnije socijalne usluge unutar zajednice; Obučenos stručnjaka kao važne karike u procesu pružanja podrške roditeljima osoba sa smetnjama u razvoju – posrednik između šire društvene zajednice i porodice, kao i podrška u međuporodičnim odnosima; Destigmatizacija osoba sa smetnjama u razvoju i njihovih porodica; Podrška individualizaciji društva u celini; Prevencija porodičnog nasilja – zanemarivanja, zlostavljanja, povređivanja i napuštanja osobe sa smetnjama u razvoju od strane porodice.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Razvoj kompetencija stručnjaka za podršku porodicama koje imaju osobu sa smetnjama u mentalnom i/ ili intelektualnom funkcionisanju. ▶ Razvoj kompetencija za jačanje roditeljskih kompetencija kako bi se unapredio kvalitet života porodice.
CILJNA GRUPA	Kurs je namenjen svim stručnjacima koji dolaze u neposredni kontakt sa roditeljima dece sa smetnjama u razvoju (pedagozima, psiholozima, socijalnim radnicima, nastavnicima, učiteljima, vaspitačima i medicinskom osoblju).
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	Program Obuka stručnjaka za jačanje kompetencija roditeljskih i hraniteljskih porodica koje brinu o osobama sa smetnjama u razvoju – Moje pravo na porodicu strukturiran je kroz pet definisanih tematskih oblasti: 1. Društvo bez predrasuda, 2. Informisanost roditelja kao put do adekvatne socijalne usluge – pravo na redovne i specijalizovane usluge unutar društvene zajednice, 3. Jačanje roditeljskih kompetencija kroz jačanje komunikacionih veština; 4. Specifičnosti komunikacije osoba sa smetnjama u razvoju; 5. Komunikacija sa lokalnim vlastima i širom društvenom zajednicom.
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<p>Opšte kompetencije:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Osetljivost za socijalno ugrožene, marginalizovane društvene grupe. ▶ Razvijanje osećaja za timski duh i umeće formiranja i očuvanja tima; Razvoj veštine uspešne komunikacije unutar porodice. ▶ Razvoj veštine uspešne komunikacije sa širom društvenom zajednicom. ▶ Veština preispitivanja stavova, delovanja, govora kao osnove svih naših interakcija u društvu. <p>Specifične kompetencije:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Upoznavanje sa načelima socijalne zaštite i primena inovativnih modela. ▶ Usvajanje veštine komunikacije vezane za specifičnosti razvojnog stanja u kome se dete nalazi. ▶ Razvijanje veštine posredovanja i pružanja podrške osetljivim društvenim grupama.
REALIZACIJA	Grupni rad.
TRAJANJE PROGRAMA	2 dana/16 sati.
TEHNIKE OBUKE	Preispitivanje verbalnih poruka i jezičkih obrazaca koje šaljemo drugima kako bi se preispitali stavovi, uverenja, a samim tim i delovanja učesnika obuke.
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV PROGRAMA	17. PODRŠKA PORODICI – PODRŠKA DETETU – PODRŠKA BIOLOŠKIM PORODICAMA DETETA NA HRANITELJSTVU
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1628/podrska-porodici-podrska-detetu-podr%C5%A1ka-biolo%C5%A1kim-porodicama-deteta-na-hraniteljstvu.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	Razvoj kompetencija stručnjaka za podršku biološkim porodicama dece na hraniteljstvu.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Razvijeni profesionalni kapaciteti stručnjaka za podršku biološkoj porodici u obavljanju podržavajuće uloge za dete na hraniteljstvu. ▶ Veća uključenost roditelja i drugih srodnika u pripremu deteta za smeštaj u hraniteljsku porodicu i podršku detetu tokom odvijanja hraniteljstva.
CILJNA GRUPA	Stručnjaci zaposleni u centrima za porodični smeštaj i usvojenje, centrima za socijalni rad i hranitelji kao partneri profesionalaca i pružaoci usluge smeštaja.
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	Deca u sistemu socijalne zaštite i uloga biološke porodice; Predrasude i stereotipi prema roditeljima; Porodične krize-uzroci, mehanizmi održavanja i prevazilaženja; Hraniteljstvo kao podrška biološkoj porodici; Doprinos biološke porodice minimiziranju traume premeštaja za dete; Kontakti između dece i biološke porodice; Saradnja odraslih značajnih za dete; Rad na životnoj priči porodice, prepoznavanje porodičnih snaga; Uloga biološke porodice u planiranju zaštite deteta.
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Razumevanje sopstvenih osećanja i spremnost na preispitivanje stavova i uverenja o snagama biološke porodice. ▶ Razumevanje porodičnih kriza i faktora koji utiču na njih, uključujući i povezanost sa kvalitetom društvene podrške. ▶ Osveščivanje povezanosti gubitaka i procesa tugovanja svih učesnika u procesu smeštaja i veštine rada na minimiziranju traume smeštaja. ▶ Veštine pridruživanja biološkoj porodici, izgradnje i održanja odnosa. ▶ Veštine prepoznavanja porodičnih snaga i njihovog jačanja. ▶ Veštine organizovanja mreže podrške. ▶ Znanja o podršci biološkoj porodici da sa detetom ostvaruje sadržajne i kvalitetne kontakte. ▶ Veštine podrške biološkoj porodici da definiše svoju ulogu tokom trajanja hraniteljstva i stvori uslove za povratak deteta.
REALIZACIJA	Grupni rad.
TRAJANJE PROGRAMA	5 radionica po 4 sata, odnosno 20 sati obuke.
TEHNIKE OBUKE	Radioničarski rad.
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV PROGRAMA	18. PODRŠKA DECI I MLADIMA U KRIZNIM I TRAUMATSKIM SITUACIJAMA – URGENTNO HRANITELJSTVO
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1629/podr%C5%A1ka-deci-i-maldima-u-kriznim-i-traumatskim-situacijama-urgentno-hraniteljstvo.pdf
CILJ PROGRAMA OBUKE	Razvoj kompetencija za zaštita i podršku dece i mladih, akutno traumatizovanih, kojima je potrebno hitno izmeštanje iz porodica.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Obezbeđenje dovoljnog broja voljnih i spremnih hraniteljskih porodica za urgentni prihvata dece i mladih koji zbog iznenadnih događaja u svom životu ili procene profesionalaca da je hitna intervencija neophodna (trauma zlostavljanja, ekstremnog zanemarivanja) bez pripreme bivaju izmeštena iz svojih sredina, te tako dodatno traumatizovana. ▶ Povećanje nivoa znanja i razumevanja profesionalaca u pogledu toga šta je za decu traumatično i zašto, dugoročnog uticaja traumatskog iskustva dece na njihov razvoj i ponašanje, posebno kad pravovremena i odgovarajuća podrška nije obezbeđena odmah posle traumatizacije. ▶ Sticanje znanja kako se pruža odgovarajuća podrška da bi se traumatizovano dete osećalo sigurno, početno stabilizovalo posle traume i eventualno počelo da je prorađuje.
CILJNA GRUPA	Voditelji slučajeva i supervizori Centara za socijalni rad, savetnici za hraniteljstvo i edukatori za hranitelje, hranitelji.
SADRŽAJ PROGRAMA OBUKE	1. Pojmovno određenje traumatskog iskustva, kako se razvija i kako radi mozak, redosled psihofizioloških reakcija u iznenadnoj opasnoj situaciji, kako se dolazi do povratka u stanje smirenosti, šta traumatsko iskustvo menja u funkcionisanju CNS-a (pamćenje, emocije, odnosi sa drugima, mentalna reprezentacija sebe i sveta), kako traumatizovano dete vidi sebe i svet, na šta reaguje, kako se ponaša, šta detetu stoji na raspolaganju da samo izađe na kraj sa traumatskim iskustvom a šta ono nema i ne može, kako se pomaže detetu u protoku vremena, kako odmah a kako posle uspostavljanja početne sigurnosti, put oporavka od traume. 2. Kako urgentna hraniteljska porodica štiti sebe od sekundarne traumatizacije i čuva svoju rezilijentnost i adekvatne obrasce porodičnog funkcionisanja.
KOMPETENCIJE KOJE PROGRAM OBUKE RAZVIJA	<p>Program razvija znanja i veštine potrebne profesionalcima da bi mogli da pripreme i podrže hraniteljske porodice za prihvata akutno traumatizovane dece, i to:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Znanja o tome šta je za decu traumatsko i kako ova iskustva mogu uticati na dečije funkcionisanje i dalji razvoj. ▶ Znanja o potrebama dece koja se hitno izmeštaju iz svojih porodica i kako se te potrebe mogu zadovoljiti. ▶ Znanja o značenju dečijeg ponašanja kao spoljnje manifestacije unutrašnjeg sveta i životnih iskustava; o sekundarnoj traumatizaciji i merama zaštite.
REALIZACIJA	Grupni rad.
TRAJANJE PROGRAMA	Dvodnevni trening za profesionalce. Za hranitelje 4 sesije u trajanju od po 3 sata.
TEHNIKE OBUKE	Nisu dostupni podaci.
BROJ OBUČENIH STRUČNIH RADNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI (RAĐENE EVALUACIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

ANEKS 2. TABELA INDIKATORA ZA USLUGE POZITIVNOG RODITELJSTVA

NAZIV USLUGE	1. PROGRAM JAČANJA PORODICA PUTOKAZ
REALIZATOR/I	SOS dečije selo Niš
LINK/OVI	https://sos-decijasela.rs/sos-decije-selo-godisnji-izvestaj-2017-web/
CILJ USLUGE	Prevenција izmeštanja dece iz porodica.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Jačanje roditeljskih kompetencija. ▶ Jačanje socijalne mreže porodice.
CILJNA GRUPA	Porodice koje se nalaze u riziku od izmeštanja.
SADRŽAJ USLUGE	Glavna karakteristika usluge je realizacija na terenu, u domovima porodica. Usluga sadrži individualni rad sa porodicama, i grupni rad, poput radionica i klubova, škola za roditelje. Intervencije se planiraju u skladu sa individualnim potrebama porodice.
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Uočavanje i odgovaranje na potrebe deteta. ▶ Građenje sigurnog i simulativnog okruženja za dete. ▶ Komunikacijske veštine. ▶ Veštine građenja socijalne mreže.
NAČIN REALIZACIJE	Usluga se realizuje i individualno-savetodavni rad, i grupno-radionice i klubovi.
TRAJANJE USLUGE	Savetodavni rad se realizuje u zavisnosti od potreba porodica. Za ostale aktivnosti nema podataka o trajanju.
INTERVENCIJE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Zastupanje ▶ Informisanje ▶ Edukovanje ▶ Analiza ličnog iskustva ▶ Savetovanje
BROJ KORISNIKA	583 porodice.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	Nema podataka.

NAZIV USLUGE	2. PODRŠKA, NE PERFEKCIJA
REALIZATOR/I	Novak Đoković fondacija
LINK/OVI	https://novakdjokovicfoundation.org/sr/project/program-podrska-ne-perfekcija/
CILJ USLUGE	Oснаživanje roditelja.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Razmena iskustva sa roditeljima. ▶ Razvoj kometencija roditeljstva. ▶ Građenje socijalne mreže.
CILJNA GRUPA	Roditelji i staratelji dece do 6 godina starosti.
SADRŽAJ USLUGE	<p>Usluga se sastoji od 10 grupnih sastanaka roditelja dece uzrasta do 6 godine, na kojima se obrađuju specifične teme:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Razvoj deteta i stimulacija deteta. ▶ Suočavanje sa stresnim situacijama. ▶ Samopoštovanje, samoefikasnosti. <p>Grupu čini do 15 roditelja i dva facilitatora, koji realizuju program.</p>
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Znanja o ranom razvoj dece ▶ Stimulacija razvoja ▶ Veštine komunikacije ▶ Konstruktivno rešavanje problema ▶ Razvoj mreže podrške ▶ Lični razvoj
NAČIN REALIZACIJE	Usluga se realizuje grupno.
TRAJANJE USLUGE	Usluga se realizuje jednom nedeljno, deset susreta u trajanju od dva sata.
INTERVENCIJE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Informisanje ▶ Edukovanje ▶ Analiza ličnog iskustva
BROJ KORISNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	Nisu rađene evaluacione studije

NAZIV USLUGE	3. ŠKOLA POZITIVNOG RODITELJSTVA
REALIZATOR/I	EduCentar, Edukativni centar za lični i profesionalni razvoj (OCD)
LINK/OVI	https://educentar.rs/skola-pozitivnog-roditeljstva/
CILJ USLUGE	Razvoj veština pozitivnog roditeljstva.
CILJEVI UČENJA	Usvajanje znanja o alternativnim načinima vaspitavanja dece (nasuprot popustljivosti ili fizičkom kažnjavanju).
CILJNA GRUPA	Sviroditelji/staratelji.
SADRŽAJ USLUGE	Usluga se sastoji iz tri programa, koji se razlikuju prema grupi roditelja kojoj su namenjeni, odnosno uzrastu dece koju roditelji imaju. Programi se sastoje iz individualnih i grupnih susreta, koji uključuju savetovanje i edukativne grupne susrete roditelja.
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Odabir vaspitnog stila roditelja ▶ Uspostavljanje granice ▶ Veštine komuniciranja ▶ Uspostavljanje zdravih navika deteta ▶ Razumevanja različitih potreba dece ▶ Stimulacija razvoja ▶ Razvoj odnosa
NAČIN REALIZACIJE	Program se realizuje i individualno i grupno.
TRAJANJE USLUGE	Nema podataka.
INTERVENCIJE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Savetovanje ▶ Informisanje ▶ Edukacija
BROJ KORISNIKA	Od 2014. godine 600 porodica.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	Nisu radene evaluacione studije

NAZIV USLUGE	4. TRENING RODITELJSKIH VEŠTINA
REALIZATOR/I	Pozitivna disciplina Edukativni centar (OCD)
LINK/OVI	http://www.pozitivnadisciplina.com/roditelji/trening-roditeljskih-vestina-za-roditelje-tinejdzera.php
CILJ USLUGE	Unapređivanje roditeljskih veština.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Razumevanje perioda adolescencije ▶ Razumevanje potreba tinejdžera
CILJNA GRUPA	Roditelji tinejdžera.
SADRŽAJ USLUGE	Usluga se sadrži od dva modula, koji se realizuju u razmaku od nekoliko nedelja. Moduli se sastoje od edukativnog i iskustvenog dela. Tokom edukativnog dela roditelji se upoznaju sa osnovnim pojmovima tema (pozitivne discipline, karakteristikama adolescencije), dok na iskustvenom delu kroz različite vežbe dolaze do ličnih uvida.
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Prepoznavanje i odgovaranje na potrebe adolescenata ▶ Veštine disciplinovanja u odnosu na potrebe tinejdžera
NAČIN REALIZACIJE	Program se realizuje grupno.
TRAJANJE USLUGE	Program traje ukupno 12 sati, a realizuje se dinamikom dva puta po 6 sati.
INTERVENCIJE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Edukovanje ▶ Roll play ▶ Socijalno ogledalo
BROJ KORISNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV USLUGE	5. LABORATORIJA RODITELJSTVA
REALIZATOR/I	Familylab Srbija (OCD)
LINK/OVI	http://familylab.rs/laboratorija-roditeljstva/
CILJ USLUGE	Građenje veština pozitivnog roditeljstva.
CILJEVI UČENJA	Upoznavanje sa principima i vrednostima Familylab-a, temeljenih na knjigama Jasper Jula.
CILJNA GRUPA	Svim roditeljima/ starateljima.
SADRŽAJ USLUGE	Usluga se sastoji iz dva dela, grupnog i individualnog. Grupni susreti namenjeni su edukavanju roditelja i iznošenju njihovih ličnih iskustava i uvda. Individualni susreti namenjeni su specifičnim potrebama roditelja. Program realizuje jedan facilitator.
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Veštine asertivne komunikacije ▶ Prepoznavanje i odgovaranje na potrebe deteta ▶ Veštine pozitivne discipline
NAČIN REALIZACIJE	Usluga se realizuje grupno i individualno.
TRAJANJE USLUGE	Grupni susreti se realizuju dva puta po dva sata i jedan individualan u trajanju od sat vremena i trideset minuta.
INTERVENCIJE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Edukovanje ▶ Analiza ličnog iskustva ▶ Socijalno ogledalo ▶ Savetovanje
BROJ KORISNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV USLUGE	6. MALA ŠKOLA RANOG RAZVOJA
REALIZATOR/I	Opština Sremski Karlovci u saradnji sa Centrom za podršku ranom razvoju i porodičnim odnosima „Harmonija“.
LINK/OVI	/
CILJ USLUGE	Podrška roditeljima u građenju kvalitetnog i podsticajnog okruženja za dete.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Informisanje o ranom razvoju i značaju ranog razvoja ▶ Informisanje o značaju stimulacije ranog razvoja u prve tri godine detetovog života ▶ Prepoznavanje rizika i kašnjenja u razvoju ▶ Razvoj veština brige o detetu ▶ Kreiranje prilika za učenje i istraživanje
CILJNA GRUPA	Roditeljima i starateljima dece uzrasta od nula do tri godine.
SADRŽAJ USLUGE	Mala škola ranog razvoja oslanja se na teorijski okvir Podsticajnog roditeljstva, koji integriše nekoliko aspekata kvaliteta brige: Briga o zdravlju deteta, responsivno staranje o detetu, bezbedno i sigurno okruženje, kao i kreiranje prilika za učenje i istraživanje. Program se sastoji iz deset tematskih celina koje proizilaze iz navedenih aspekata Podsticajnog roditeljstva. Svaki od susreta sastoji od teorijskog dela i praktičnog, u okviru kog se analiziraju transkripti porodice Š. (primer porodice).
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Prepoznavanje i odgovaranje na potrebe deteta ▶ Građenje odnosa sa detetom ▶ Stimulacija razvoja ▶ Uključivanje deteta u svakodnevne rutine i rituale porodice ▶ Građenje koroditeljskog odnosa
NAČIN REALIZACIJE	Program se realizuje grupno.
TRAJANJE USLUGE	Program traje deset susreta, koji se realizuju jednom ili dva puta nedeljno u trajanju od sat vremena i trideset minuta.
INTERVENCIJE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Edukacija ▶ Informisanje ▶ Modelovanje roditeljskih veština ▶ Analiza životnih priča
BROJ KORISNIKA	Od novembra 2019. godine do decembra 2019 godine. 12 roditelja.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	Monitornigom programa ukazano je da je program uticao na samopouzdanje roditelja, kao i uočavanje značaja svakodnevnih situacija kao prilika za stimulaciju.

NAZIV USLUGE	7. STIMULACIJA RAZVOJA KROZ IGRU
REALIZATOR/I	Play Centar (OCD)
LINK/OVI	/
CILJ USLUGE	Jačanje i razvoj roditeljskih kompetencija.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Uočavanje značaja stimulacije ranog razvoja kroz igru ▶ Uočavanje značaja odnosa roditelj-dete
CILJNA GRUPA	Roditeljima dece od rođenja do tri godine.
SADRŽAJ USLUGE	Koncept programa je takav da roditelji i deca dolaze zajedno na 6 radionica na kojima se zajedno igraju i kroz koje im obučeni stručnjaci pružaju podršku kako da se razvijaju u ulozi roditelja i kako da konkretne predloge igara organizuju u porodici.
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Veština unapređenja odnosa sa detetom ▶ Kreiranje stimulativnog porodičnog okruženja za razvoj deteta kroz odabir konkretnih igara i aktivnosti koje su prilagođene određenom uzrastu i interesovanjima deteta.
NAČIN REALIZACIJE	Program se realizuje u grupama.
TRAJANJE USLUGE	Program se održava dinamikom jednom nedeljno, tokom šest nedelja, u trajanju od sat vremena i trideset minuta.
INTERVENCIJE	Modelovanje roditeljskih veština
BROJ KORISNIKA	Nije dostupan podatak.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV USLUGE	8. MEDIN ČITALAČKI CENTAR
REALIZATOR/I	Centar za podršku ranom razvoju i porodičnim odnosima „Harmonija“ (OCD).
LINK/OVI	http://centarharmonija.rs/wp-content/uploads/2019/02/MEDINI-%C4%8CITALA%C4%8CKI-PROGRAMI.pdf http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/Knjiga-sa%C5%BEetaka_40.-Susreti-socijalnih-radnika.pdf
CILJ USLUGE	Podrška ranom razvoju od najranijih dana temeljena na čitanju sa detetom.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Uočavanje značaja stimulacije ranog razvoja ▶ Uočavanje značaja čitanja sa detetom od najranijih dana ▶ Različiti načini čitanja sa detetom ▶ Građenje odnosa sa detetom
CILJNA GRUPA	Roditelji dece od rođenja do tri godine (biološke i nebiološke porodice).
SADRŽAJ USLUGE	Medin čitalački centar obuhvata skup programa koji su usmereni na podršku ranom razvoju kroz čitanje sa detetom od najranijih dana. Programi su različitog intenziteta – od informativnih poseta porodici do intenzivnog rada terapeuta sa porodicom na jačanju kapaciteta odgajatelja da kroz čitanje sa detetom organizuju obuhvatnu podršku razvoju i prilike za povezivanje sa detetom i emotivnu razmenu. U radu sa porodicama Meda Čitač (obučeni realizator programa) nudi knjigu detetu i porodici na početku druženja sa njima. Knjiga je način da se razume dete i porodica. Kako bi se porodica bolje sagledala i razumela koristi se Vodič za Mede Čitače, koji mu pomaže da, prateći interakciju čitanja roditelja/staratelja i deteta, uradi kratku procenu i razvoja deteta i kvaliteta odnosa roditelja/staratelja i deteta. Tokom programa porodici se pokazuje kako se čita sa detetom, slušaju se njihovi komentari, podstiču se da pitaju, razmenjuju i uče. Tokom programa porodici se nude ključne informacije o čitanju sa detetom. Programi mogu da se realizuju u domu porodice, u Medinom čitalačkom kutku, i na svim mestima gde žive i rastu deca.
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Odabir slikovnice spram uzrasta i interesovanja deteta ▶ Komeptencije čitanja sa detetom u odnosu na uzrast deteta ▶ Uočavanje, prepoznavanje i odgovaranje na potrebe deteta
NAČIN REALIZACIJE	U zavisnosti od intenziteta potrebne podrške programi se realizuju individualno i/ili grupno.
TRAJANJE USLUGE	Kada je u pitanju grupni oblik rada usluga traje četiri susreta i traje sat vremena i trideset minuta. Prilikom individualnih poseta, broj i trajanje poseta zavisi od potreba porodice.
INTERVENCIJE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Medina knjiga-sredstvo koje se koristi da se inicira odnos roditelj-dete ▶ Odnos Meda čitač-porodica – odnos koji predstavlja prototip toplog, prihvatajućeg i podržavajućeg odnosa koji se nastoji razviti u porodici ▶ Modelovanje roditeljskog ponašanja
BROJ KORISNIKA	60 porodica od decembra 2018. do juna 2019. godine.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Jačanje odnosa roditelj-dete ▶ Uočavanje razlike između učenja i podučavanja ▶ Veća zastupljenost knjiga u domovima porodica

NAZIV USLUGE	9. DOM JE MOJE PRVO IGRALIŠTE
REALIZATOR/I	Centar za podršku ranom razvoju i porodičnim odnosima „Harmonija“ (OCD)
LINK/OVI	/
CILJ USLUGE	Jačanje senzitivnosti i podrška odnosa roditelj-dete.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Značaj participacije deteta u svakodnevnim rutinama i ritualima porodice ▶ Značaj čitanja sa detetom za razvoj ▶ Značaj igre za razvoj deteta
CILJNA GRUPA	Roditelji dece od nula do tri godine (biološke i nebiološke porodice).
SADRŽAJ USLUGE	Program se realizuje u posebno opremljenom prostoru sa igračkama koji je prilagođen uzrastu i potrebama deteta, uz prisustvo pratkičara terapije igrom. Obuhvata sedam tema: „Moja igračka“, „Moja prva priča“, „Moja prva skulptura“, „Moja prva pomoć mami i tati“, „Moja prva knjiga“, „Zajedno u pesak“ i „Moj prvi crtež“, na kojima se nastoji podsticanje razvoja odnosa roditelj-dete.
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Znanja o značaju sitmulativnog okruženja. ▶ Veštine i značaj prepoznavanja i odgovaranja na potrebe deteta. ▶ Veštine govora sa detetom. ▶ Veštine stimulacije razvoja putem dodira. ▶ Veštine igranja sa detetom. ▶ Uključivanje deteta u svakodnevne rutine i rituale porodice.
NAČIN REALIZACIJE	Program se realizuje u grupi od 4-6 roditelja sa decom i dva savetnika, od kojih je jedan praktičar terapije igrom.
TRAJANJE USLUGE	Program se realizuje jednom ili dva puta nedeljno u trajanju od sat vremena i trideset minuta. Na svakom susretu obrađuje se jedna tema.
INTERVENCIJE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Tehnike terapije igrom ▶ Informisanje ▶ Edukovanje ▶ Socijalno ogledalo ▶ Modelovanje roditeljskog ponašanja
BROJ KORISNIKA	Od 2018. godine 10 porodica.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV USLUGE	10. IZBIRLJIVCI
REALIZATOR/I	Centar za podršku ranom razvoju i porodičnim odnosima „Harmonija“ (OCD).
LINK/OVI	/
CILJ USLUGE	Jačanje senzitivnosti roditelja, kreiranje zdravog i bezbednog okruženja za dete.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Značaj učešća deteta u rutinama hranjenja. ▶ Značaj kvalitetnog odnosa roditelj-dete.
CILJNA GRUPA	Porodicama koje izveštavaju da imaju poteškoće u uvođenju različitih namirnica u ishranu dece, te da deca odbijaju hranu (po teksturi, boji, ukusu).
SADRŽAJ USLUGE	Sadržaj programa se prilagođava specifičnim potrebama i karakteristikama problema porodice, a temelji se na temama patricipacije dece u porodičnim rutinama i donošenju odluka, postavljanju granica, i uvođenju novina u navike deteta.
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Veštine i značaj prepoznavanja i odgovaranja na potrebe deteta. ▶ Uključivanje deteta u svakodnevne rutine i rituale porodice. ▶ Veštine uvođenja nepoznate i nove hrane za dete. ▶ Veštine uvođenja hrane koju dete odbija. ▶ Veštine uzimanja u obzir participacije deteta u odabiru hrane.
NAČIN REALIZACIJE	Program se realizuje sa jednom porodicom kroz utvrđeni protokol koji podrazumeva procenu i, nakon nje, niz koraka usmerenih na jačanje razumevanja deteta i načina na koje različite prakse pri rutinama porodice vezanim za hranjenje utiču na navike deteta. Ukoliko se realizuje tokom usvajanja navika ishrane čvrstom hranom, program ima preventivni karakter.
TRAJANJE USLUGE	Trajanje usluge je individualizovano, u odnosu na potrebe porodice.
INTERVENCIJE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Informisanje ▶ Edukovanje ▶ Modelovanje veština roditelja
BROJ KORISNIKA	Nije dostupan podatak.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV USLUGE	11. DOK ČEKAMO BEBU – PSIHOLOŠKA PRIPREMA ZA RODITELJSTVO
REALIZATOR/I	Play Centar (OCD)
LINK/OVI	/
CILJ USLUGE	Uvid u najznačajnije teme u oblasti pripreme za roditeljstvo, kao i mogućnost da istraže svoja uverenja i osećanja u odnosu na ulogu roditelja.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Sagledavanje procesa koji se dešavaju tokom trudnoće ▶ Prevazilaženje dilema i izazova tokom trudnoće ▶ Kompetentno preuzimanje uloge roditelja
CILJNA GRUPA	Parovi koji očekuju bebu u period između 5 i 8 meseca trudnoće.
SADRŽAJ USLUGE	Sastoji se od intervjua sa parom i vežbe koja buduće roditelje na trenutak stavlja u „roditeljske cipele“. Na taj način se budući roditelji putem ličnog iskustva osnažuju da spremnije i kompetentnije preuzmu roditeljsku ulogu. Program obuhvata teme: 1. Kako se psihološki pripremamo za roditeljstvo?; 2. Koji su očekivani psihološki procesi u trudnoći?; 3. Kako da budemo spremni za odgovorno i kompetentno roditeljstvo?; 4. O delimama i izazovima u pripremi za roditeljstvo.
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Veštine uspostavljanja odnosa sa bebom pre rođenja ▶ Veštine građenja koroditeljskog odnosa ▶ Veštine balansiranja različitim ulogama
NAČIN REALIZACIJE	Individualni rad sa parom.
TRAJANJE USLUGE	Usluga se realizuje u zavisnosti od potrebe para.
INTERVENCIJE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Intervju ▶ Vođena fantazija
BROJ KORISNIKA	Nije dostupan podatak.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV USLUGE	12. PORODIČNI SARADNIK
REALIZATOR/I	Domovi za decu u transformaciji
LINK/OVI	https://sos-decijasela.rs/wp-content/uploads/2018/10/Jacanje-porodica-iz-osteljivih-grupa-UNICEF-publikacija.pdf
CILJ USLUGE	Prevenција razdvajanja porodica.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Građenje bezbednog okruženja za dete. ▶ Građenje stimulativnog okruženja za dete.
CILJNA GRUPA	Porodice koje karakteriše istorija porodičnog nasilja u odnosu na nekog člana porodice, izazovi mentalnog zdravlja i/ili invaliditeta nekog člana porodice, nemar roditelja u odnosu na potrebe deteta, ili nemogućnost da se odgovori na potrebe deteta, kao idelovanje složenih faktora poput siromaštva
SADRŽAJ USLUGE	U odnosu na potrebe porodice, koje su definisane porodičnim planom, koji se sačinjava uz participaciju porodice, porodični saradnik, nastoji da isupni zadate ciljeve. Podrška koju usluga nudi sastoji iz: 1. Jačanja kapaciteta roditelja da brinu o svojoj deci, poboljšaju komunikaciju i odnose u užoj i široj porodici; 2. Obezbeđivanja dostupnosti i uključivanje dece u druge usluge koje doprinose njihovom razvoju, kao što su obrazovne i zdravstvene usluge; 3. Jačanja mreže neformalne podrške koja okružuje porodicu (povezivanje sa rodbinom, prijateljima i drugima u lokalnoj zajednici); 4. Pružanja praktične, administrativne i logističke podrške kako bi se porodici omogućilo da dobije novčanu pomoć na koju ima pravo, poboljša uslove života i prevaziđe prepreke na putu do ostvarivanja svojih prava.
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Prepoznavanje potreba deteta i adekvarno odgovaranje na njih ▶ Stimulacija razvoja ▶ Aktivno provođenje vremena sa detetom ▶ Izražavanje pozitivnih osećanja ▶ Prepoznavanje rizika po bezbednost deteta
NAČIN REALIZACIJE	Jedan porodični saradnik paralelno radi sa 9-12 porodica na individualnom nivou.
TRAJANJE USLUGE	8-12 meseci, u zavisnosti od potreba porodica, u proseku jednom nedeljno.
INTERVENCIJE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Uključivanje porodica u postavljanje ciljeva ▶ Diskreciona sredstva ▶ Posredovanje ▶ Modelovanje roditeljskog ponašanja
BROJ KORISNIKA	Od 2013. godine do maja 2018. godine, uslugu je dobilo 912 porodica.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Smanjenje broja izmeštanja dece iz bioloških porodica ▶ Razvoj roditeljskih veština ▶ Pozitivne promene u odnosu na obrazovanje, ponašanje, higijenu, ishranu i emocije, razvojne teškoće i spremnost deteta da preuzme odgovornost u odnosu na uzrast

NAZIV USLUGE	13. USLUGA JAČANJA PORODICA
REALIZATOR/I	SOS dečja sela (OCD)
LINK/OVI	https://sos-decijasela.rs/wp-content/uploads/2018/10/Jacanje-porodica-iz-osteljivih-grupa-UNICEF-publikacija.pdf
CILJ USLUGE	Jačanje i razvoj roditeljskih kompetencija.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Usvajanja kompetencija potrebnih za adekvatno staranje o deci ▶ Prevencija izmeštanja dece iz porodice ▶ Jačanje socijalne mreže porodice
CILJNA GRUPA	Porodice koje karakterišu složene potrebe i rizik od izdvajanja deteta iz porodice.
SADRŽAJ USLUGE	Usluga se sastoji iz Centra za jačanje porodice koji čine SOS voditelja, klub i škola za roditelje. SOS voditelji obavljaju savetodavni rad u domu porodice, dok se u okviru Centra za jačanje porodice održavaju sesije na različite teme.
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Sposobnosti staranja o detetu sa naglaskom na delovanje emocija na brigu o detetu ▶ Stimulacija članova porodice ▶ Veštine rešavanja problema ▶ Veštine komunikacije ▶ Veštine pozitivne discipline ▶ Veštine građenja odnosa
NAČIN REALIZACIJE	Usluga SOS roditelja obavlja se individualno u odnosu na porodicu, dok se u okviru Centra za jačanje porodice usluga realizuje grupno.
TRAJANJE USLUGE	Grupne sesije se realizuje jednom mesečno, psiho-edukativne radionice se realizuju dva puta mesečno, dok se individualni rad obavlja u skladu sa potrebama porodice.
INTERVENCIJE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Posredovanje ▶ Savetovanje ▶ Informisanje ▶ Edukovanje ▶ Analiza ličnih iskustava
BROJ KORISNIKA	Do 2018. godine uslugu je primilo preko 600 porodica.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Poboljšanje komunikacije u porodici ▶ Osnaživanje porodica da samostalno funkcionišu i brinu o deci ▶ Povećanje samopouzdanja dece ▶ Povećanje samopoštovanja dece

NAZIV USLUGE	14. USLUGA PODRŠKE RODITELJSKOM RAZREŠENJU – NAŠA PRIČA
REALIZATOR/I	Centar za podršku ranom razvoju i porodičnim odnosima „Harmonija“ (OCD).
LINK/OVI	https://sos-decijasela.rs/wp-content/uploads/2018/10/Jacanje-porodica-iz-osteljivih-grupa-UNICEF-publikacija.pdf https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/1452-7367/2016/1452-73671604477M.pdf http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sites/default/files/db/books/Nasa_prica.pdf https://www.unicef.org/serbia/media/6441/file/Deca%20sa%20smetnjama%20u%20razvoju.pdf
CILJ USLUGE	Podrška bilološkim i nebiološkim porodicama koje imaju dete sa smetnjama razvoju i/ili invaliditetom, sa ciljem edukacije roditelja o ključnim procesima koji vode ka prihvatanju detetovog stanja i prepoznavanju adekvatnog modela brige za dete sa smetnjama i/ili invaliditetom u razvoju.
CILJEVI UČENJA	► Rezrešenje-prihvatanje deteta i njegovih karakteristika; Prilagođavanje modela brige potrebama deteta
CILJNA GRUPA	Porodice dece sa smetnjama u razvoju i/ili invaliditetom (biološke i nebiološke).
SADRŽAJ USLUGE	Program sadrži šest tematskih susreta sa roditeljima koji hronološki prate životnu priču porodice, od začetka i trudnoće do preko razumevanja deteta i njegovog stanja, sve do razrešenja i razvoja neophodnih roditeljskih veština za osetljivo i stimulatívno staranje o detetu. Teme: 1.Priča o meni koja/i očekujem da postanem roditelj – refleksija a na očekivanja da će dobiti idealno, zdravo dete i nade kako će kao roditelj biti kompetentni i puni ljubavi; 2. Priča o meni koja/i postajem roditelj stvarnog deteta – refleksija na emocije, misli i ponašanje kada su se suočili sa dijagnozom deteta. Razgovara se o šoku, poricanju i emocionalnoj i kognitivnoj borbi da se njihova očekivanja pomire sa realnošću; 3. Priča o meni koja/i se brinem o svom detetu – fokus na prilagođavanju na brigu o detetovim stvarnim potrebama i prepoznavanju ključnih elemenata ovog procesa; 4. Priča o promeni u tome kako zamišljam svoju roditeljsku ulogu – podrška roditeljima da redefinišu percepciju deteta, potreba deteta i načina njihovog zadovoljavanja; 5. Priča o meni koja/i postajem roditelj mog deteta – fokus na roditeljsko prihvatanje deteta onakvim kakvo ono jeste i shvatanje da ovo predstavlja ključni proces u razvoju sposobnosti osetljivog i stimulatívno staranja o detetu; 6. Priča o meni koja/i postajem roditelj koji je razrešio i postao osetljiv – podrška razumevanju da je razrešenje od presudnog značaja za prihvatanje deteta.
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ► Kompetencije o prepoznavanju potreba individualnog deteta ► Kompetencije o odgovaranju na potrebe individualnog deteta ► Kompetencije za kreiranje stimulatívno okruženja u odnosu na mogućnosti i potrebe deteta ► Kompetencije za smanjenje roditeljskog stresa
NAČIN REALIZACIJE	Program se realizuje u grupi koju čine 4-8 roditelja, koji imaju slična ili različita iskustva i dva savetnika koji su prošli kroz program edukacije i imaju kontinuirani supervizijski rad. Svaki od susreta sadrži edukativnu i iskustvenu komponentu, koja omogućava roditeljima da edukativni material povežu sa ličnim iskustvom.
TRAJANJE USLUGE	Program traje šest susreta, dinamikom održavanja jednom ili dva puta nedeljno, svake nedelje ili svake druge nedelje, u trajanju od 4 sata.
INTERVENCIJE	<ul style="list-style-type: none"> ► Analiza narativa ► Analiza sekvenci ► Analiza poruka za poneti ► Analiza vizuelnih metafora ► Analiza ličnih iskustava (na dobrovoljnom nivou)
BROJ KORISNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	<ul style="list-style-type: none"> ► Smanjeni roditeljski stres ► Bolja povezanost roditelj-dete

NAZIV USLUGE	15. SIGURNIM KORAKOM DO HRANITELJSTVA
REALIZATOR/I	Centar za porodični smeštaj i usvojenje (Beograd, Niš, Čuprija, Kragujevac, Novi Sad)
LINK/OVI	http://www.zavodsz.gov.rs/media/1639/program-pripreme-i-obuke-buducih-hranitelja-sigurnim-korakom-do-hraniteljstva.pdf https://www.unicef.org/serbia/sites/unicef.org.serbia/files/2018-08/Prirucnik_za_hranitelje.pdf
CILJ USLUGE	Razvoj i jačanje kompetencija hranitelja.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Priprema i obuka kandidata za pružanje usluge porodičnog smeštaja za decu ▶ Razvoj kompetencija hranitelja
CILJNA GRUPA	Kandidati za preuzimanje uloge hranitelja.
SADRŽAJ USLUGE	Program sadrži teme koje omogućavaju razvoj ciljanih kompetencija: 1. Zadovoljenje razvojnih potrebe deteta u cilju optimalnog razvoja njegovih potencijala i prevazilaženja razvojnih zastoja; 2. Očuvanje identiteta deteta; 3. Pružanje podrške detetu u prevladavanju separacije i gubitika; 4. Prihvatanje podeljene odgovornosti i uspostavljanje saradničkog odnosa. Svaka tema obrađuje se na jednom susretu i sastoji se od teorijskog i praktičnog dela. Praktičan deo namenjen je samorefleksiji kandidata, i proceni sopstvenih snaga i mogućnosti za preuzimanje uloge hranitelja.
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Znanja o usluzi porodičnog smeštaja za decu, i znanja o potrebama dece bezroditeljskog staranja. ▶ Znanja i veštine podrške deci koja su imala teška životna iskustva i pružanja podrške za prevladavanje gubitaka. ▶ znanja i veštine u prepoznavanju i zaštiti dece i mladih od zanemarivanja izostavljanja. ▶ Znanja i veštine za negovanje i izgradnju identiteta deteta bez roditeljskog staranja. ▶ Znanja i veštine timskog rada i učešća hranitelja u radu tima za zaštitu dece. ▶ Veštine saradnje sa roditeljima i srođnicima deteta, podrške detetu i porodici umeđusobnim kontaktima i prilikom povratka deteta u porodicu porekla, ili primenudrugog oblika zaštite. ▶ Znanja i veštine za brigu o deci bez roditeljskog staranja.
NAČIN REALIZACIJE	Usluga se realizuje grupno.
TRAJANJE USLUGE	Usluga traje 33 sata, dinamikom jednom nedelje u trajanju od tri sata.
INTERVENCIJE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Informisanje ▶ Edukovanje ▶ Analiza ličnih iskustava
BROJ KORISNIKA	Od 2014 godine do 2018 godine uslugu je koristilo 1281 porodica.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV USLUGE	16. HRANITELJSTVO ZA BEBE
REALIZATOR/I	CPSU Beograd.
LINK/OVI	https://www.hraniteljstvocps.gov.rs/latinica/izdavacka-delatnost.htm
CILJ USLUGE	Jačanje i razvoj kompetencija o bebama na hraniteljskom smeštaju.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Usvajanje znanja o razvojnim fazama bebe ▶ Usvajanje znanja o značaju ranog razvoja, o razvoju mozga i uticaju stimulacije na razvoj mozga ▶ Usvajanje znanja o razvoju ranih emocionalnih veza
CILJNA GRUPA	Hraniteljske porodice koje brinu o bebama.
SADRŽAJ USLUGE	Program obuhvata sledeće teme: 1. Rani razvoj deteta; 2. Karakteristike razvoja beba i male dece; 3. Briga o posebno osetljivim bebama i maloj deci; 4. Zadovoljenje potreba beba i male dece; 5. Priprema porodice za promenu. Program sadrži teorijski deo i praktični, u okviru kog hranitelji analiziraju sopstveno iskustvo ispremnost za preuzimanje brige o deci najranijeg uzrasta.
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Prepoznavanje i odgovaranje na potrebe bebe ▶ Rutinska nege dece ▶ Ishrana dece ▶ Stimulacija razvoja ▶ Podrška razvoja ▶ Građenje bliskih odnosa i odnosa poverenja između hranitelja i deteta
NAČIN REALIZACIJE	Usluga se realizuje grupno.
TRAJANJE USLUGE	Pet susreta u trajanju od po tri sata.
INTERVENCIJE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Informisanje ▶ Edukovanje ▶ Analiza ličnih iskustava
BROJ KORISNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV USLUGE	17. URGENTNO HRANITELJSTVO
REALIZATOR/I	Centar za porodični smeštaj i usvojenje Beograd.
LINK/OVI	http://www.pzs.gov.rs/wp-content/uploads/2018/09/Smernice-Urgentno-hraniteljstvo.pdf http://www.pzs.gov.rs/wp-content/uploads/2018/09/Smernice-Urgentno-hraniteljstvo.pdf
CILJ USLUGE	Jačanje i razvoj kompetencija za brigu o visokotraumatizovanoj deci.
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Usvajanje znanja o traumi, njenim oblicima ▶ Usvajanje znanja o reakcijama dece na traumu ▶ Usvajanje znanja o uticaju traume na razvoj mozga dece i na psihosocijalni razvoj dece ▶ Usvajanje znanja o obrascima ponašanja koji se razvijaju kod traumatizovane dece
CILJNA GRUPA	Hranitelji koji realizuju uslugu urgentnog hraniteljstva.
SADRŽAJ USLUGE	Program sadrži teorijski deo, koji za cilj ima upoznavanje hranitelja sa različitim temama, a potom praktičan deo, gde hranitelji imaju prilike da analiziraju sopstvena iskustva i procene spremnost za brigu o deci sa specifičnim iskustvima. Program obuhvata sledeće teme: 1. Trauma i urgentni smeštaj; 2. Uticaj traume na razvoj mozga kod dece; 3. Uticaj traume na psihosocijalni razvoj deteta; 4. Potrebe dece u stanjima višestruke traume; 5. Praktične intervencije u radu sa traumatizovanom decom i mladima; 6. Sekundarna traumatizacija i sindrom sagorevanja.
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Prepoznavanje i odgovaranje na potrebe deteta ▶ Prepoznavanje i odgovaranje na specifičnosti detetovog iskustva ▶ Tehnike kojima se kontrolišu teška ponašanja kod dece ▶ Veštine uspostavljanja predvidljivosti ▶ Veštine uključivanja dece u rutine i ritual porodice i porodičnu dinamiku ▶ Razvoj empatije i umirivanja deteta ▶ Veštine koje će omogućiti stimulaciju detetovog pamćenja iskustva i događaja
NAČIN REALIZACIJE	Program se realizuje grupno.
TRAJANJE USLUGE	Program se realizuje jednom nedeljno, pet puta u trajanju od po tri sata.
INTERVENCIJE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Informisanje ▶ Edukovanje ▶ Modelovanje veština ▶ Analiza ličnih iskustava
BROJ KORISNIKA	Nisu dostupni podaci.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	Nisu rađene evaluacione studije.

NAZIV USLUGE	18. POVREMENI PORODIČNI SMEŠTAJ
REALIZATOR/I	Od 2015.-2017. CPSU Kragujevac, Niš, Beograd i Novi Sad uz podršku Unicefa i Pokrajinskog zavoda za socijalnu zaštitu. Od 2017. CPSU Novi Sad uz podršku Unicefa i Pokrajinskog zavoda za socijalnu zaštitu.
LINK/OVI	https://sos-decijasela.rs/wp-content/uploads/2018/10/Jacanje-porodica-iz-osteljivih-grupa-UNICEF-publikacija.pdf https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik_o_hraniteljstvu.html#
CILJ USLUGE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Redukovanje delovanja roditeljskog stresa na kvalitet staranja u porodicama dece sa smetnjama u razvoju i/ili invaliditetom ▶ Sprečavanje izvajanja deteta iz porodice
CILJEVI UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Unapređenje kapaciteta za pružanje brige o deci u zajednici ▶ Unapređenje kapaciteta za podršku socijalnoj inkluziji
CILJNA GRUPA	Roditelji dece sa smetnjama u razvoju i/ili invaliditetom, koji se suočavaju sa teškoćama u obezbeđivanju adekvatne brige o deci.
SADRŽAJ USLUGE	Usluga nudi kontekst u kom roditelji imaju mogućnost da identifikuju osobu u zajednici, koja će povremeno preuzeti brigu o detetu sa smetnjama u razvoju i/ili invaliditetom, i na taj način omogućiti predah roditeljima. Osoba koja su roditelji indentifikovali-povremeni hranitelj, dobija simboličnu naknadu za svoj rad. Ključna komponenta navedene usluge jeste fleksibilnost, koja se ogleda u činjenici da se može koristiti onda kada je to roditeljima potrebno. Sa druge strane, povremeni hranitelj ima mogućnost da sa detetom organizuje različite aktivnosti u zajednici, da se sa detetom druži u svom domu, ili u domu porodice.
KOMPETENCIJE KOJE USLUGA RAZVIJA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Kompetencije za građenje sigurnog i bezbednog okruženja za dete ▶ Veštine uspostavljanja socijalne mreže
NAČIN REALIZACIJE	Usluga se realizuje individualno u odnosu na porodicu – jedan povremeni hranitelj: jedna porodica.
TRAJANJE USLUGE	Usluga traje nekoliko sati nedeljno (u zavisnosti od potreba porodice), a najmanje jednom nedeljno.
INTERVENCIJE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Uključivanje dodatne podrške u brigu o detetu ▶ Uključivanje deteta u lokalnu zajednicu ▶ Upućivanje porodice na dodatne usluge u zajednici ▶ Zastupanje interesa porodice u zajednici
BROJ KORISNIKA	Postoje podaci samo za teritoriju opštine Novi Sad gde je od 21.05.2019. 15 porodica koristilo uslugu.
EFEKTI USLUGE (EVALUACIONE STUDIJE)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Jačanje odnosa roditelj-dete. ▶ Jačanje socijalne mreže korisničke porodice. ▶ Povećanje otvorenosti roditelja ka uslugama u zajednici.

IMPRESUM

Izdavač:

Centar za prava deteta
Dobračina 29/3A, 11000 Beograd
www.cpd.org.rs

Za izdavača:

Jasmina Miković, direktorka Centra za prava deteta

Izveštaj pripremile:

Prof. dr Nevenka Žegarac, redovna profesorka, Univerzitet u Beogradu
Miljana Marić, MA, istraživačica-saradnica, Univerzitet u Novom Sadu
Sanja Polić, MA, istraživačica-saradnica, Univerzitet u Beogradu

---

Izveštaj *Mapiranje programa i usluga pozitivnog roditeljstva u Srbiji* izrađen je u okviru projekta „Pozitivno roditeljstvo“, koji je finansijski podržala Evropska unija u okviru programa Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava u Srbiji. Projekat sufinansira Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom Vlade RS, a sprovodi se uz podršku Pravosudne akademije i Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu.

Sadržaj i stavovi izneti u ovom izveštaju ne odražavaju nužno stavove donatora.

Svi pojmovi upotrebljeni u ovom izveštaju u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

CENTAR ZA PRAVA DETETA

DOBRAČINA 29/3A, BEOGRAD, SRBIJA

TEL: +381 11 33 44 170

WWW.CPD.ORG.RS

OFFICE@CPD.ORG.RS

CENTAR ZA PRAVA DETETA JE UDRUŽENJE GRAĐANA OSNOVANO 1997. GODINE ČIJI JE OSNOVNI CILJ OSTVARIVANJE PRAVA DETETA U REPUBLICI SRBIJI U SKLADU SA KONVENCIJOM O PRAVIMA DETETA. GLAVNI PRAVAC DELOVANJA CENTRA USMEREN JE NA KREIRANJE POVOLJNOG DRUŠTVENOG I ZAKONODAVNOG OKVIRA ZA PUNO OSTVARIVANJE PRAVA DETETA U SRBIJI KROZ AKTIVNOSTI USMERENE NA UVOĐENJE I PRIMENU ZAKONA, POLITIKE I PRAKSE KOJI OMOGUĆAVAJU UNAPREĐENJE DOBROBITI DETETA, ZAŠTITU NJIHOVIH PRAVA I NJIHOVO PUNO UČEŠĆE U DRUŠTVU.

 @CENTARZAPRAVADETETA

 @CENTARZAPRAVADETETA

Centar za prava deteta